

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права

ЯКІБЧУК Ольга Дмитрівна

**Європейська інтеграція України:
теоретико-правові засади. /**
**EU integration Ukraine theoretical and legal
basis.**

спеціальність: 081 – Право
магістерська програма – Право

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ПРЗм - 22
О. Д. Якібчук

Науковий керівник:
к.і.н., доцент Ухач В. З.

Магістерську роботу допущено
до захисту:
« ____ » _____ 2018 р.
Завідувач кафедри
_____ **М. В. Кравчук**

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 107 сторінок, список використаних джерел складається із 105 найменувань.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-правових та науково-прикладних засад та проблем комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики.

Об'єктом дослідження є євроінтеграційна політика України.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні, прикладні засади та проблеми комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики України.

Одержані висновки та їх новизна полягають в обґрунтуванні комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики України, що базується на поєднанні політичного, інституційно-організаційного, економічного, правового, інформаційного механізмів, що представлені сукупністю засобів, методів, принципів, застосування яких органами влади забезпечує координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики країни щодо інтеграції з ЄС, сприяє створенню відповідних умов для успішної реалізації євроінтеграційної політики.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, європейська інтеграція України, Угода про Асоціацію України з ЄС, механізми євроінтеграційної політики.

RESUME

Master's thesis contains 107 pages, the list of used sources consists of 105 titles.

The aim of the master's thesis is to substantiate theoretical, legal and applied principles and problems of a comprehensive mechanism for the implementation of European integration policy.

The subject of the research is the European integration policy of Ukraine.

Subject of research - theoretical and methodological, applied principles and problems of the complex mechanism of the implementation of the European integration policy of Ukraine.

The obtained conclusions and their novelty consist in the substantiation of a comprehensive mechanism for the implementation of the European integration policy of Ukraine, based on a combination of political, institutional, organizational, economic, legal, information mechanisms, represented by a set of means, methods, principles, the application of which the authorities provide coordination, implementation, monitoring and evaluation of the country's policy on integration with the EU, promotes the creation of appropriate conditions for the successful implementation of the European integration policy.

Key words: Ukraine, European Union, European integration of Ukraine, Agreement on the Association of Ukraine with the EU, mechanisms of European integration policy.

АНОТАЦІЯ

Якібчук О. Д. Європейська інтеграція України: теоретико-правові засади. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 081 – Право – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль 2018.

У магістерській роботі обґрунтовано теоретико-правові положення та концептуальні підходи, сукупність яких сприятиме успішному проведенню євроінтеграційної політики, шляхом удосконалення механізмів її реалізації.

Зокрема обґрунтовано, що комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України базується на поєднанні політичного, інституційно-організаційного, економічного, правового, інформаційного механізмів, що представлені сукупністю засобів, методів, принципів, застосування яких органами влади забезпечує координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики країни щодо інтеграції з ЄС, сприяє створенню відповідних умов для успішної реалізації євроінтеграційної політики.

ANNOTATION

Yakibchuk O.D. European Integration of Ukraine: theoretical and legal principles. - The manuscript.

Study on obtaining an educational qualification level "Master" in specialty 081 - Law - Ternopil National Economic University, Ternopil 2018.

The master's thesis substantiates theoretical-legal positions and conceptual approaches, the totality of which will promote successful European integration policy, by improving the mechanisms of its implementation.

In particular, it is substantiated that the integrated mechanism of the implementation of the European integration policy of Ukraine is based on a combination of political, institutional and organizational, economic, legal, and information mechanisms, which are represented by a set of means, methods, principles, the application of which by the authorities provides coordination,

implementation, monitoring and evaluation of the country's policy regarding integration with the EU, promotes the creation of appropriate conditions for the successful implementation of the European integration policy.

Зміст

Вступ	6
Розділ 1. Загальнотеоретичні засади реалізації євроінтеграційної політики України	13
1.1. Теоретико-методологічні та концептуальні основи євроінтеграційної політики.....	13
1.2. Євроінтеграційний поступ України: етапи, особливості, виклики.....	25
Висновки до розділу 1.....	34
Розділ 2. Правове регулювання європейської інтеграції України: внутрішньо-державний механізм	37
2.1. Гармонізація та адаптація законодавства України як інструмент її правової інтеграції до Європейського Союзу.....	37
2.2. Аналіз Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: теоретико-правовий.....	48
Висновки до розділу 2.....	55
Розділ 3. Вдосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України	57
3.1. Європейський досвід реалізації євроінтеграційних процесів.....	57
3.2. Основні напрями удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України.....	68
Висновки до розділу 3.....	87
Висновки та пропозиції	89
Список використаних джерел	95

ВСТУП

Актуальність теми. Значимість євроінтеграційного вибору українською державою визначається, по-перше, тим, що Європейський Союз (далі – ЄС) є одним із найбільших зовнішньоторговельних партнерів України, по-друге, Україна та Європейська Спільнота мають тісні політичні, історичні та культурні зв'язки, по-третє, саме з країнами-членами ЄС наша держава має спільні ментальні цінності тощо.

Європейський вибір України задекларовано в нормативно-правових актах, де однією із засад зовнішньої політики визначається забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір. Однак, існує ряд факторів, що перешкоджають успішному проведенню євроінтеграційної політики в державі, а саме: відсутність ефективної координації між органами влади, базових документів та довгострокового планування в євроінтеграційній сфері; наявність деякого дублювання прийнятих нормативно-правових актів; недостатність кадрового, фінансового забезпечення процесу європейської інтеграції та інформування населення з даного питання і, як наслідок, недовіра громадян до правильності даного вибору.

Європейська інтеграція України знаходиться в центрі уваги вітчизняної юриспруденції з перших років незалежності. Важливими питаннями наукових досліджень протягом останніх років є обґрунтування необхідності інтеграції України до європейських структур, зближення права України з правом Європейського Союзу, впровадження європейських стандартів в різні сфери діяльності суспільства. Йдеться про те, що дослідники, аналізуючи різні сторони євроінтеграційних процесів, наголошують на принциповій важливості тих або інших їх аспектів.

Об'єктом дослідження є євроінтеграційна політика України.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні, прикладні засади та проблеми комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики України.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-правових та науково-прикладних засад та проблем комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики.

Відповідно до поставленої мети у магістерській роботі сформульовано основні завдання:

- розкрито теоретико-методологічні та концептуальні основи євроінтеграційної політики;
- проаналізовано етапи, особливості, проблеми євроінтеграційного поступу України;
- досліджено процеси гармонізації та адаптація законодавства України до правової системи Європейського Союзу;
- висвітлено аналіз Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- здійснено аналіз європейського досвіду (на прикладі окремих країн) реалізації євроінтеграційних процесів;
- розкрито основні напрями удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України на сучасному етапі.

Теоретична і методологічна основа дослідження.

Для досягнення мети дослідження використовувалася сукупність взаємодоповнюючих загальних і спеціальних методів: *метод системного аналізу* – при дослідженні сутності, основних принципів та категорій євроінтеграційної політики, при опрацюванні нормативно-правового та організаційного забезпечення, при формуванні теоретико-методологічної бази дослідження; *метод порівняльного аналізу* – для узагальнення відповідних зарубіжних практик; *метод категоріального аналізу* – для визначення базових понять магістерського дослідження, таких як «комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України», «євроінтеграційна політика України» тощо; *структурно-функціональний метод* – для визначення основних структурних ознак євроінтеграційної політики, завдань, функцій та напрямів діяльності органів державної влади, що здійснюють формування та реалізацію євроінтеграційної політики;

метод комплексного аналізу та узагальнення – для формулювання наукових визначень, основних положень, що виносяться на захист.

Ступінь дослідження теми. Значний внесок у теоретико-правову розробку євроінтеграційної політики зробили такі дослідники: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, Т. Безверхнюк, М. Іжа, О. Коротич, П. Надолішній, А. Попок, Л. Приходченко та ін. Проблемам інтеграції України до ЄС, як окремому аспекту глобалізації, присвячені наукові праці: Ф. Барановського, І. Грицяка, В. Копійки, М. Кордона, М. Назаренко, Я. Малика, І. Нагорної, В. Стрельцова, Е. Топалової та ін. Теоретико-методологічну базу сучасних процесів європейської інтеграції розкрили в своїх наукових дослідженнях: Г. Асланян (проблеми удосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції України), М. Гнатюк (відносини України з ЄС та процес європейської інтеграції української держави), Н. Гнидюк (механізми координації політики європейської інтеграції в Україні), М. Калина (нормативно-правове регулювання державної євроінтеграційної політики України), І. Кравчук (удосконалення стратегічного планування європейської інтеграції України), О. Овчар (інституційні перетворення в системі реалізації євроінтеграційної політики України) та ін.

Інформаційно-аналітичною базою дослідження є Конституція України, Угода про асоціацію України з ЄС, нормативно-правові акти, якими регулюється євроінтеграційна політика України. Водночас **джерельну базу ми** класифікували за прийнятими у сучасному джерелознавстві критеріями і розділили на:

- законодавчі і нормативні акти України;
- судову практику;
- міжнародні договори, угоди, конвенції;
- монографічну літературу, фахові статті, матеріали періодики;
- інтернет-ресурси.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у магістерській роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

1) у *практичній* сфері - при впровадженні дієвого комплексного механізму реалізації євроінтеграційної політики; підготовці нормативно-правових документів із питань європейської інтеграції України;

1) у *науково-дослідній* – для подальших комплексних досліджень різних аспектів євроінтеграційної політики;

2) у *навчальному процесі* матеріали магістерської можуть бути використані у підготовці навчальних посібників і курсів лекцій з дисциплін «Право Європейського Союзу», «Історія Європейського права» «Адміністративне право», «Історія держави і права України» та ін.;

3) у *правовиховній сфері* - з метою підвищення правової культури та правосвідомості широкого загалу громадян і їх реального залучення до участі в реалізації євроінтеграційних прагнень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-правових положень і концептуальних підходів, сукупність яких сприятиме успішному проведенню євроінтеграційної політики, шляхом удосконалення механізмів її реалізації.

Зокрема обґрунтовано, що комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України базується на поєднанні політичного, інституційно-організаційного, економічного, правового, інформаційного механізмів, що представлені сукупністю засобів, методів, принципів, застосування яких органами влади забезпечує координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики країни щодо інтеграції з ЄС, сприяє створенню відповідних умов для успішної реалізації євроінтеграційної політики.

Наукова новизна, результати дослідження дозволяють сформулювати **основні положення, які виносяться на захист:**

По-перше, євроінтеграційна політика України є складним і комплексним завданням у сфері забезпечення функціонування державного управління. На шляху української держави до Об'єднаної Європи зростає не лише роль держави як законотворчого, регулюючого та контролюючого органу, а й роль громадськості, яка отримує можливість брати участь у процесі прийняття рішень, що є необхідною умовою для успішної інтеграції України з ЄС.

По-друге, під європейською інтеграцією розуміється процес під час якого об'єднуються держави заради співпраці в різних сферах суспільного буття з метою поліпшення життя населення. *Євроінтеграційна політика України* – це конкретні заходи держави щодо реалізації європейської інтеграції, яка повинна комплексно поєднувати: теоретичні та концептуальні настанови щодо реалізації європейської інтеграції України; формування проєвропейської нормативно-правової бази; інституційно-організаційне забезпечення; повноцінне фінансування та підтримку населенням України вибраного європейського курсу.

По-третє, на законодавчому рівні врегульовані лише питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Водночас у державі відсутнє чітко визначене законодавчо проблемно-орієнтоване правове поле, що стосується процесів європейської інтеграції.

По-четверте, реалізація євроінтеграційних прагнень України можлива лише за умови застосування *механізмів* - *політичного, правового, інституційно-організаційного, економічного, інформаційного*, що забезпечать скоординоване керівництво суспільними процесами держави в євроінтеграційному напрямку.

По-п'яте, основними факторами, що *негативно* впливають на функціонування механізмів реалізації євроінтеграційної політики і гальмують рух України в даному напрямку, є:

- постійні інституційно-організаційні перебудови управлінських структур у сфері координації та реалізації євроінтеграційної політики України;

- неналежне фінансування даного напрямку;

- дещо різноспрямоване нормативно-правове забезпечення реалізації євроінтеграційної політики;

- відсутність нормативно встановленого порядку підготовки та прийняття підзаконних нормативних актів;

- слабка система зв'язків із громадськістю;

- відсутність ефективної стратегії інформування і комунікації тощо.

По-шосте, науково-експертними колами, на основі комплексного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду, виокремлено основні *напрями удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України*, а саме:

а) *політичний механізм* – вироблення принципів взаємовідносин між різними політичними силами з метою налагодження їх ефективної роботи під час реалізації євроінтеграційної політики;

б) *інституційно-організаційний механізм* – створення Національного агентства України з питань європейської інтеграції;

в) *економічний механізм* – визначення реальних потреб у коштах на основі аналізу стану фінансового забезпечення органами державної влади заходів з інтеграції враховувати всі види забезпечення: інституційно-організаційне, кадрове, інформаційне, матеріально-технічне тощо з метою створення умов для поліпшення інтеграційних процесів;

г) *правовий механізм* – підготовка Національної програми виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з метою підготовки української держави до повноправного членства в ЄС; формування та реалізація Стратегії інтеграції України до ЄС; створення базового документу в євроінтеграційній сфері - Концепцію реалізації євроінтеграційної політики України;

д) *інформаційний механізм* – створення в структурі Національного агентства України з питань європейської інтеграції департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, який сприятиме проведенню широкомасштабної інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи для консенсусу між органами влади та громадськістю щодо інтеграції України з ЄС.

Під час проведення євроінтеграційної політики функціонування саме *комплексного механізму* сприятиме створенню умов, необхідних для успішного проведення євроінтеграційної політики України, а саме:

1) встановленню чіткої відповідальності між органами державної влади за реалізацію євроінтеграційної політики, стратегічних пріоритетів та завдань у даній сфері;

2) налагодженню інституційної узгодженості у розподілі повноважень і відповідальності на державному та територіальному рівнях;

3) перешкоджанню дублюванню окремих функцій в органах влади під час реалізації євроінтеграційної політики;

4) забезпеченню гарантованого стабільного фінансування даної галузі;

5) підвищенню рівня довіри та підтримки громадянами проведення євроінтеграційної політики у державі.

Структура дослідження обумовлена завданнями та предметом дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 107 сторінок друкованого тексту, у тому числі 12 сторінок списку використаних джерел (105 посилань).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Теоретико-методологічні та концептуальні основи євроінтеграційної політики

Як зазначено в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 року № 2411-VI, одна із засад зовнішньої політики - забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір [3]. Таке прагнення є цілком зрозумілим, так як українська держава в географічному, геополітичному та історично-культурному аспектах є європейською країною й, відповідно, має розглядати рух до ЄС як один з важливих національних пріоритетів.

Сучасна наука активно використовує у своєму понятійному апараті термін «інтеграція» та похідні від нього поняття: «європейська інтеграція», «європейська інтеграція України», «економічна інтеграція», «політична інтеграція», «правова інтеграція», «політика європейської інтеграції», «євроінтеграційна політика України» тощо. Загальновідомо, що саме в поняттях як своєрідних способах відображення об'єктивної дійсності наука концентрує та узагальнює накопичені знання. Такі поняття мають бути конкретними, чітко сформульованими, лаконічно визначеними, істинно науковими та адекватно відображати суттєві ознаки об'єктивних явищ.

Слід наголосити, що недостатня розробка понятійного апарату не лише гальмує розвиток теорії, робить неможливим ведення плідної дискусії [95]. Відсутність правового та науково усталеного визначення євроінтеграційної політики України та її статусу, а також термінологічна неточність у політико-правових документах даного терміну призводить до виникнення багатьох непорозумінь. Тому, поділяємо думку науковців, які стверджують, що це питання було б доцільно віднести до числа

проблемних аспектів як теорії, так і практики державно-управлінської діяльності.

Основоположною категорією євроінтеграційної політики є «інтеграція». Термін «інтеграція» є часто вживаним в європейському лексиконі, який інколи вживають як синонім словосполучень: «міжнародне співробітництво», «європейське співробітництво». Проте дані терміни не відображають всієї суті нових євроінтеграційних явищ. Інтеграція, на відміну від співробітництва, виявляється як щось набагато більше, тобто перш за все – це вихід за межі співробітництва аж до утворення єдиної системи [38, с. 37].

Зазначимо, що термін «інтеграція» походить від латинського кореня «*integrum*» - ціле та «*integratio*» - відновлення, що у перекладі означає поєднання, взаємопроникнення, процес взаємозближення, утворення взаємозв'язків, заповнення, возз'єднання, згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур в рамках регіону, країни, світу. Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови, розглядають інтеграцію як доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи [25, с. 401].

Вважаємо, що найбільш ширше поняття «інтеграція» представлено в енциклопедичному словнику з державного управління, де інтеграція розглядається як об'єднання частин, щоб вони могли працювати разом або представляти цілісну систему, що у державно-управлінському сенсі та означає: процес взаємного пристосування; розширення економічного і виробничого співробітництва; об'єднання національних господарств двох або більше держав; форма інтернаціоналізації господарського життя [95].

Слід наголосити, що у сучасних підходах до дослідження і аналізу поняття «інтеграція», під цим розуміється - процес за допомогою якого окремі держави передають частину своїх суверенних прав на користь створюваної і єдиної для них усіх інституційної структури для реалізації як національних, так і спільних інтересів.

Поділяємо думку науковців (М. Назаренко, Д. Яковюк та ін.), які наголошують, що до цих пір не має єдиного, нормативно закріпленого визначення терміну «інтеграція».

Так, на думку М. Назаренко *інтеграція* – це єднання різних систем для проведення спільної міжнародної політики, з метою досягнення поставлених цілей [95].

Слід зазначити, що ідея єдиної Європи займала думки європейських політиків тривалий час і лише у другій половині ХХ ст. вона знайшла своє практичне втілення. Теперішній Європейський Союз – це результат багаторічної інтеграційної діяльності в Європі, зокрема об'єднання європейських країн, які через цілу низку євроінтеграційних дій, зокрема таких, як створення зони вільної торгівлі, спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільних галузевих політик мають забезпечити безперервне економічне зростання, соціальний розвиток і згуртованість держав-членів [95]. Біля його витоків лежать Європейські Спільноти, які були створені ще в 50-ті роки минулого століття, на їх створення вплинуло багато різних факторів як економічних, так і політичних, перш за все пов'язаних з Другою світовою війною та ситуацією, що виникли після її завершення.

Суголосні з думкою науковців, що європейська інтеграція не може бути породженням однієї політичної волі, для її розвитку необхідні певні *характерні умови*: 1) економічні - можливість взаємодоповнюючого економічного і науково-технічного розвитку, зрощування національних економік з метою подолання суперечностей між інтернаціоналізацією господарського життя та обмеженими можливостями внутрішніх ринків тощо; 2) політичні - спільність інтересів з головних питань міжнародного життя, співробітництво у воєнно-політичних союзах, врегулювання територіальних суперечок та інше; 3) ідеологічні - наявність спільних духовних цінностей, сумісність соціальних і політичних ідеалів; традиційна

взаємодія, взаємоповага, традиційне прагнення до єдності (насиллям або добровільне) тощо.

З-поміж найважливіших історичних *причин європейської інтеграції* можна виділити наступні:

1) потреба взаємного порозуміння між країнами (зокрема Францією та Німеччиною);

2) сподівання на економічний розвиток та добробут (передбачалося, що співпраця в межах об'єднаної Європи принесе її жителям економічний успіх та стабільність);

3) потреба миру та безпеки (прагнення продемонструвати всьому світу категоричну відмову від застосування сили в міжнародних відносинах та реальні гарантії від повторення жорстокості двох світових воєн; тісна політична та економічна співпраця мала стати ефективним протиставленням поширюваному в деяких європейських країнах комунізму та економічній експансії Сполучених Штатів Америки в Європі);

4) утримання економічного та політичного статусу на міжнародній арені (європейські політики і урядовці, усвідомлюючи значне послаблення позицій їхніх країн у світі, розуміли, що лише плідна співпраця може повернути їм вплив, який вони втратили) [29, с. 329- 330].

Так, В. Копійка, зазначає, що європейська інтеграція – це процес, завдяки якому європейські держави і суспільства об'єднують політичні, економічні та соціальні структури в загальний комплекс; кінцевий продукт цього об'єднання може вилитися у формальний політичний та економічний союз або неформальну конфедерацію держав [95]. Дещо інший погляд з цього питання має В. Новицький, зазначаючи, що європейська інтеграція не тільки виступає фактором прискорення економічного розвитку країн ЄС, зростання їх значення в міжнародній торгівлі валютно-фінансових відносинах, але й центром тяжіння геополітичних інтересів багатьох.

Слід наголосити, що процес європейської інтеграції посідає особливе місце серед вітчизняних пріоритетів у системі міжнародних відносин. Європейська інтеграція - це складний, довготривалий процес, що забезпечує можливість переходу до більш високого рівня міжнародного об'єднання, коли передача окремих національних повноважень відбувається в обмін на можливість здійснювати повноправний вплив на процес прийняття рішень.

Європейська інтеграція України – це складова частина інтеграції України у світовий політичний, економічний та правовий простір, яка передбачає її чітко визначену проєвропейську позицію. Цей напрям *інтеграції забезпечує демократизацію суспільства через* (курсив наш – Авт.): розбудову громадянського суспільства; швидке проведення ринкових економічних реформ; адаптацію населення до західних ментальних цінностей; запровадження форм цивілізованої поведінки в міжнародних відносинах; адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС; забезпечення прав людини; економічну інтеграцію та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС; політичну консолідацію та зміцнення демократії; адаптацію соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітню, науково-технічну і регіональну інтеграцію; галузеву співпрацю і співробітництво в галузі охорони довкілля тощо [67, с. 287].

Доцільно зупинитися на узагальнюючих визначеннях науковцями цілого ряду важливих інтеграційних дефініцій, зокрема:

- *економічна інтеграція* – це лібералізація і синхронізоване відкриття ринків ЄС, взаємне збалансування торгівлі, сприяння інвестиціям з ЄС, запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників, що базується на координації, співставленні та відповідності прийняття рішень у сфері економіки;

- *політична інтеграція* – це систематичне поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери стосунків з ЄС, що сприятиме

політичній стабільності в країні, забезпечення мирного розвитку та плідної співпраці всіх європейських держав, сприяння зміцненню демократичних засад;

- *правова інтеграція* – це об'єднання національних правових систем (у межах міждержавних) у єдиний геоправовий простір, що забезпечує розвиток політичної, соціальної, підприємницької, культурної тощо активності населення та сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, піднесенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС [95].

На думку фахівців для України європейська інтеграція в *економічній сфері* забезпечить: модернізацію економіки; подолання відсталості у технологічній сфері; залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій;

- створення нових робочих місць; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника; вихід на ринок ЄС та, звичайно, світові ринки тощо.

У *політичній сфері* послідовна європейська інтеграція стане запорукою: стабільності демократичної політичної системи; поглиблення культури демократії, поваги до прав людини; зміцнення національної безпеки і безпеки громадян та ін.

У *правовій сфері* європейська інтеграція означатиме: поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами правової системи України; поглиблення взаємодії та узгодження засад формування міждержавної правової системи; входження національних правових систем до міждержавної та остаточна правова адаптація у межах єдиного правового простору; визнання прав людини найвищою цінністю, формування основ соціальної, правової державності й громадянського суспільства; усвідомлення гуманістичної ролі права через втілення основоположних принципів правової політики: сталості та передбачуваності, легітимності і демократичності, справедливості і моральності, гласності, поєднання інтересів особи й держави, відповідності міжнародним стандартам;

підвищення ефективності державного управління, раціоналізація системи бюрократії; удосконалення правової системи через конституційні та інші правові норми; правове забезпечення демократизації суспільного життя, здійснюваних реформ, стабільності і правопорядку в країні; адекватне усвідомлення основних параметрів, призначення і можливостей права відповідно до необхідності проведення правової політики перехідного періоду, що характеризується нестабільністю, мінливістю і суперечливістю; пошук мирних, правових шляхів розв'язання різноманітних проблем і конфліктів суспільного розвитку тощо [62, с. 46].

Отже, *європейська інтеграція України* – це процес спрямований на наближення різних сферах суспільного життя, зокрема, політичної, правової, економічної, соціальної до європейських принципів, стандартів та цінностей, з метою підвищення якості життя та добробуту населення України.

Слід наголосити, що Європейський Союз розробив критерії, виконання яких дозволило підписати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, а саме:

1. Виконання рекомендацій, визначених в остаточному звіті спостережної місії ОБСЄ/БДПЛ щодо парламентських виборів в Україні;
2. Подолання зафіксованих недоліків у проведенні парламентських виборів в Україні 28 жовтня 2012 року;
3. Схвалення Виборчого кодексу України;
4. Забезпечення збалансованого доступу учасників виборів до засобів масової інформації;
5. Проведення повторних виборів в одномандатних виборчих округах, в яких не визначено переможця;
6. Вирішення питання політично вмотивованих вироків без зволікань;
7. Швидке виконання рішень Європейського суду з прав людини;
8. Виконання рекомендацій Ради Європи стосовно умов утримання та медичної допомоги особам, що перебувають під вартою;
9. Забезпечення належного впровадження нового Кримінального процесуального кодексу, нового законодавства з питань адвокатури та створення Національного превентивного механізму проти

тортур; 10. Перегляд у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією закону про прокуратуру; 11. Перегляд у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією Кримінального Кодексу України; 12. Перегляд у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією закону про «Вищу раду юстиції»; 13. Перегляд у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією закону про судоустрій та статус суддів; 14. Вжиття кроків у реформуванні міліції; 15. Реалізація конституційної реформи у відповідності до міжнародних стандартів; 16. Здійснення реформ, необхідних для підготовки до започаткування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі; 17. Забезпечення ефективної боротьби з корупцією; 18. Здійснення реформи системи управління державними фінансами, включаючи розширення повноважень Рахункової палати; 19. Вжиття рішучих дій для покращення ділового та інвестиційного клімату [95].

Слід наголосити на існуванні п'яти критеріїв *конвергенції (зближення)*, виконання яких дає країнам право вступу до економічного та валютного союзу, і стосуються:

- 1) цінової стабільності;
- 2) дефіциту бюджету;
- 3) державного боргу;
- 4) стабільності національної валюти;
- 5) відсоткових ставок.

Науковці, експерти слушно наголошують, що виконуючи відповідні вимоги необхідно пам'ятати, що інтеграція в ЄС для України не є самоціллю, а являється досягненням європейського рівня життя, а саме: гарантованість основних прав і свобод людини і громадянина; верховенство конституції і принципу законності; демократична форма правління; поділ влади з незалежністю судової влади; взаємна відповідальність людини і громадянина [83, с. 29]. Тому реформи повинні мати не тільки зовнішні, але

й внутрішні стимули, тобто, для України європейський вибір є насамперед питанням внутрішньої (курсив наш – Авт.), а не зовнішньої політики, оскільки саме у сфері внутрішньої політики зосереджуються головні її цілі та завдання, а всі критерії, які необхідно виконати на шляху до ЄС являються певною установкою для внутрішніх трансформацій.

Однак, зазначимо, що навіть при виконанні всіх вимог вступ до ЄС не відбудеться автоматично. Для цього необхідна згода всіх країн-членів. Звідси випливає особливий, комплексний характер євроінтеграційної політики, коли вона охоплює переважно сферу внутрішньої політики, а також є важливою складовою зовнішньої політики [95].

Розглядаючи інтеграційний поступ нашої держави, слід відмітити, що згадка про державну політику України щодо ЄС була зазначена у Стратегії інтеграції України до ЄС (указ Президента України від 11.06.1998 року № 615/98). Відповідно запроваджено поняття «державна політика з питань інтеграції України до Європейського Союзу» в Положенні про Міністерство закордонних справ 1999 року (зміни Указом Президента від 14.09.2000 року № 1069/2000) [95].

Поділяємо позиції науковців, експертних кіл, які стверджують, що політика європейської інтеграції є найбільш *складним і комплексним завданням* у сфері забезпечення функціонування державного управління. Відсутність законодавчих засад для терміну «політика європейської інтеграції», термінологічна непослідовність, неузгодженість термінології у статутах різних ЦОВВ тощо призводять до невизначеності дій владних структур, дублювання функцій та завдань, що призводить до неефективності проведення євроінтеграційної політики України.

Отже, *євроінтеграційна політика України – це комплексна діяльність* держави в різних сферах суспільного життя, що має на меті створення законодавчих, економічних, політичних, соціальних та міжнародних передумов для проведення інтеграції України до ЄС шляхом приведення її у відповідність із стандартами Європейського Союзу [48, с. 127]. Головна ж

мета євроінтеграційної політики – усунення перешкод на шляху України до ЄС.

Як зазначає М. Назаренко євроінтеграційна політика України складається з таких елементів:

- 1) нормативно-правова база;
- 2) інституційно-організаційне забезпечення;
- 3) спосіб проведення владних повноважень державних органів влади в процесі реалізації євроінтеграційної політики, який є виключно демократичним, законним, гуманним [62, с. 78];
- 4) фінансове забезпечення;
- 5) довіра громадян щодо обраного державою євроінтеграційного напрямку тощо.

Суб'єктами реалізації євроінтеграційної політики являються органи державної влади, які формулюють, координують, контролюють, забезпечують реалізацію євроінтеграційної політики, а об'єктом – інші органи державної влади, діяльність яких спрямована на реалізацію даної політики, до об'єктів ми також можемо віднести державних службовців, інститути громадянського суспільства тощо.

Важливо наголосити, що формувати та реалізовувати євроінтеграційну політику необхідно за наступним політичним циклом: 1) визначення суспільних проблем і цілей політики (ініціювання політики); 2) розроблення й легітимація євроінтеграційної політики (формування політики); 3) здійснення та моніторинг євроінтеграційної політики (здійснення політики); 4) оцінювання і регулювання євроінтеграційної політики (оцінка політики).

Якщо розглядати даний процес з точки зору взаємозв'язку між суспільними проблемами і державою, тоді:

- на *першому етапі* реалізації євроінтеграційної політики держава повинна визначити ці проблеми (проблеми для держави);

- на *другому етапі* - розробити стратегію і план їх розв'язання, а також законодавчо закріпити (легітимувати) політику [95];

- на *третьому етапі* - вжити заходів щодо розв'язання цих проблем (держава для проблем), а на прикінцевому етапі - оцінити результати і накреслити план своїх майбутніх дій (програма для держави) [84].

Слід відмітити, що *функції* із внутрішнього забезпечення процесу інтеграції України до ЄС покладаються на вищі, центральні та місцеві органи виконавчої влади України у співпраці з органом законодавчої влади, органами місцевого самоврядування. Зокрема, Верховна Рада України: визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики; приймає закони (ключова роль в адаптації законодавства України до законодавства ЄС); затверджує Державний бюджет; ратифікує міжнародні договори; здійснює демократичний контроль; надає політичну підтримку (заяви, парламентські слухання).

У коло обов'язків Глави держави (здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю) входить: 1) визначає пріоритети внутрішньої і зовнішньої політики; 2) здійснює реалізацію зовнішньої політики; 3) укладає міжнародні договори та забезпечує їх реалізацію.

Кабінет Міністрів України: забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави; організовує та забезпечує провадження зовнішньоекономічної діяльності; забезпечує виконання міжнародних договорів. Отже, визначені центральні органи виконавчої влади, які відповідно до своєї компетенції здійснюють міжвідомчу координацію процесу інтеграції України [95].

До головних *функцій євроінтеграційної політики* України слід віднести:

1) забезпечення втілення перетворень і реформ, необхідних для досягнення відповідності критеріям ЄС;

2) розробка окремих конкретних завдань у рамках реалізації стратегічної мети – інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір;

3) мобілізація ресурсів для виконання цих завдань і досягнення мети;

4) консолідація суспільства навколо проголошеної мети європейської інтеграції [48, с. 128-129].

Наголосимо, що вітчизняні фахівці вказують і на комплекс факторів. Які стоять на заваді євроінтеграційних процесів для нашої держави. Так. М. Сабан визначає основні фактори, що стають суттєвою перешкодою під час реалізації євроінтеграційної політики України: повільність у проведенні основоположних реформ, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій (без цього вступ до ЄС буде залишатися недосяжною мрією); високий рівень корупції та економічної злочинності; відсутність консенсусу стосовно європейського вибору як серед населення, так і на рівні державних інституцій; явний дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції, насамперед, серед політичної еліти і державних службовців України [97].

На думку М. Назаренко, вищенаведений комплекс факторів можна доповнити наступним: 1) постійні організаційні перебудови управлінських структур; 2) відсутність централізованого механізму координації політики європейської інтеграції України; 3) невизначені чіткі та конкретні завдання ЦОВВ; 4) відсутність чітко організованих та ефективно функціонуючих механізмів державного управління; 5) відсутність довіри населення країни до діяльності суб'єктів, що реалізують дану політику тощо [95].

Водночас слід наголосити і на інших *причинах*, що суттєво впливають на проведення євроінтеграційної політики в українській державі:

1. Національна інтеграційна стратегія України: політична воля, інституційно-організаційне, правове та фінансове забезпечення, інформування та взаємодія з суспільством тощо.

2. Готовність української держави до рівноправної взаємодії з країнами-членами ЄС (відповідність Копенгагенським та Мадридським критеріям, критеріям конвергенції та критеріям «із списку Фюле»).

3. Внутрішня готовність ЄС до розширення: внутрішня стабільність об'єднання, адаптованість нових членів, готовність поглинути нового члена.

4. Відношення країн-членів ЄС: думка щодо подальшого розширення об'єднання взагалі, відношення до розширення за рахунок України; погляд на строк приєднання [95].

Таким чином, щоб європейська інтеграція України не залишалася на рівні декларативних гасел і формальних заходів та перетворилася на цілком практичний процес, який охоплює усі складові нашого внутрішнього суспільного та політичного життя і зовнішньої політики, необхідно проводити якісну, ефективну євроінтеграційну політику в нашій державі, застосовуючи відповідний науково обґрунтований інструментарій.

1.2. Євроінтеграційний поступ України: етапи, особливості, виклики.

Вітчизняними науковцями та експертами в останні роки відбувалося усвідомлення ролі механізмів, що забезпечують ефективну реалізацію євроінтеграційної політики України, а саме. З-поміж цих механізмів виокремлюють наступні: 1) визначення європейської інтеграції як невід'ємної складової як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави; 2) забезпечення ефективною нормативно-правовою базою, що регламентуватиме реалізацію євроінтеграційної політики; 3) формування організаційно-координаційних структур та інструментів для здійснення державного управління в сфері європейської інтеграції України; 4) високоякісне кадрове забезпечення; 5) зміцнення та формування фінансово-економічних основ функціонування євроінтеграційної політики; 6) інформаційно-аналітичне забезпечення реалізації євроінтеграційної політики України тощо.

Поділяємо позицію дослідниці М. Назаренко, яка стверджує, що євроінтеграційні процеси є, насамперед, питанням внутрішньої політики

держави, реалізація якої дозволить досягти рівня європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя, а тому доцільно розглядати європейську інтеграцію як *технічний процес*, який складається з трьох етапів [95].

I етап: підготовка до підписання та підписання Угоди про асоціацію (далі УА) між Україною та ЄС (підписання є актом політичної дії, оскільки вчинюється на найвищому рівні та має дуже важливий наслідок - згідно з міжнародним правом з моменту підписання сторони зобов'язані утримуватись від дій, які можуть зашкодити меті і об'єкту УА). Наголосимо, що підписання УА зі сторони ЄС відбуватиметься на двох рівнях: а) рівень ЄС; б) рівень держав-членів ЄС. Держави-члени ЄС мають двічі прийняти позитивне рішення щодо підписання УА.

Тому, з метою отримання статусу асоційованого члена, в Україні на першому етапі необхідно виконати наступні дії:

1. *Довиконати основні положення та пріоритети Порядку денного асоціації Україна – ЄС.* Цьому покликаний сприяти документ практичної дії – Порядок денний асоціації (далі - ПДА). У лютому 2010 року співголовами Ради з питань співробітництва підписано Рекомендацію Ради щодо імплементації Порядку денного асоціації. Для проведення оцінки прогресу імплементації Порядку денного асоціації утворено Спільний Комітет на рівні старших посадових осіб.

Так, у січні-вересні 2011 року за результатами Громадського моніторингу виконання пріоритетів ПДА було проаналізовано 78 пріоритетів ПДА на основі аналізу нормативно-правових актів, пов'язані з виконанням пріоритетів ПДА. концепцій, законопроектів, інформаційно-аналітичних даних тощо стосовно діяльності органів влади відносно імплементації пріоритетів ПДА [95]. Скажімо аналіз реалізації пріоритетів ПДА за 2011 рік продемонстрував регрес у реалізації пріоритетів в сфері політичного діалогу, забезпеченням дотримання прав людини і основних свобод, забезпечення незалежного судочинства та ефективності судів і прокуратури, а також правоохоронних органів, сповільнення темпів

реалізації заходів стосовно здійснення пріоритетів щодо забезпечення свободи вираження поглядів, зібрання та об'єднання, співробітництва з питань громадянського суспільства. Фіксуються неоднозначні, контрверсійні тенденції в імплементації політики, зокрема в судовій сфері, які не сприяють наближенню до стандартів ЄС та беззаперечній реалізації принципів Верховенства права. Водночас аналіз економічної частини пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС протягом листопада 2011 року – травня 2012 року показав помірний прогрес у секторальній інтеграції України до ЄС. Якщо співставити українські реалії зі звітами експертів громадського експертного моніторингу, то можна побачити, що більшість пріоритетів протягом 2010-2012 років або не виконувалися, або перебували у стадії виконання. Тому для успішного підписання УА необхідна реалізація всіх пріоритетів та втілення їх в життя, що стане також одним з каталізаторів внутрішніх реформ [95].

2. *Узгодити інституційні, політичні, соціально-економічні реформи із положеннями Порядку денного асоціації Україна – ЄС.* Наголосимо, що загальна мета ПДА відповідає позиції Угоди та полягає у поступовому досягненні політичної асоціації та більшої економічної інтеграції з ЄС [65, с. 5]. Власне основне завдання проведення інституційної реформи в Україні полягає в розбудові інституційної спроможності органів виконавчої влади щодо реалізації взятих відповідно до ПДА зобов'язань. У політичній та правовій сферах необхідно забезпечити стабільність установ, що гарантують демократію, верховенство закону, права людини, повагу та захист прав меншин шляхом адаптації чинного законодавства України до вимог ЄС. Так за результатами імплементації секторальних реформ у 2012 році у цілому було визначено помірний прогрес, тоді як в частині політичних реформ висновки експертного середовища були невтішні: за період з грудня 2011 року по травень 2012 року Україна не виконала повною мірою та не досягла значного прогресу у жодному із пріоритетів у сфері демократії та верховенства права [95].

Проведення економічної реформи, в даному напрямку, полягає в створенні конкурентоспроможної, у світовому масштабі, економіки, створення системи управління державними фінансами, спрямованої на забезпечення сталого економічного зростання й гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань, і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян [95]. Метою реформування соціальної сфери є досягнення європейських норм у системі охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та інших соціальних гарантій.

3. *Розробити стратегічний програмний документ та Технічний календар виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.* Документ повинен виконувати роль механізму планування, визначення пріоритетів, імплементації та моніторингу УА. Також важливим завданням на цьому етапі являється розробка Технічного календаря виконання УА з визначенням пріоритетних завдань, термінів виконання, відповідальних інституцій, коштів, необхідних для реалізації завдань тощо.

4. *Провести публічне обговорення всіх документів у сфері європейської інтеграції та змісту реформ.* З метою успішної реалізації євроінтеграційної політики України вкрай необхідно: враховувати громадську думку, що стосується даного питання; постійно на систематичній, відпрацьованій основі підвищувати рівень обізнаності громадян щодо документального забезпечення реалізації євроінтеграційної політики; інформувати громадян про зміст, засади, завдання основних реформ, що проводяться в країні; центральним органам влади згідно з компетенцією забезпечити участь громадян у круглих столах, громадських слуханнях, конференціях тощо; органам влади систематично надавати в ЗМІ, на веб-сайтах органів виконавчої влади відповідних роз'яснень щодо проведення євроінтеграційної політики; забезпечити вільний доступ громадян до будь-якої публічної інформації; надати можливість громадянам в будь-який час в он-лайн режимі отримати необхідну інформацію (відео

інтернет-зв'язок) та активізувати інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо змісту, цілей та завдань політики євроатлантичної інтеграції України.

5. *Створити механізми залучення всіх органів виконавчої влади (центральної та місцевої) до реалізації євроінтеграційної політики України.* Оскільки євроінтеграційні процеси є справою, перш за все, внутрішньої політики України, тому важливо створити відповідні механізми залучення органів виконавчої влади до проведення євроінтеграційної політики [95].

6. *Виконати критерії, що розробив ЄС для підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.* Слід відмітити, що рішенням Ради Європейського Союзу було розроблено у грудні 2012 року критерії, так звані «19 індикаторів», виконання яких дозволить підписати УА. Для підписання УА необхідно виконати усі критерії, що поставила перед Україною Рада Європейського Союзу, а саме [95]: 1) вирішити питання політично вмотивованих вироків без зволікань (п. 6); 2) переглянути у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією закону про прокуратуру (п. 10); 3) переглянути у тісних консультаціях з Радою Європи/Венеціанською Комісією закону про судоустрій та статус суддів (п. 13); 4) вжити кроків у реформуванні міліції (п. 14).

У контексті *особливостей* реалізації євроінтеграційної політики на *I етапі* основним механізмом виступає політичний, так як закладаються основи для подальшого здійснення євроінтеграційного напрямку Україною.

Правовий та інституційно-організаційний механізми теж мають неабияке значення, завдяки ним чітко розподіляються повноваження між суб'єктами даної державної політики для її ефективного проведення та створюється нормативно-правове підґрунтя для послідовної, системної реалізації євроінтеграційної політики. Економічний механізм державного управління на даному етапі активно не залучається. Головне завдання інформаційного механізму реалізації євроінтеграційної політики на I етапі

полягає в формуванні громадської думки щодо даної політики та підтримки населенням її проведення [95].

II етап: імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Як зазначають науковці послідовна й ефективна імплементація положень УА має створити міцний базис для подальшого стійкого політичного й економічного розвитку України, закласти основу стратегії реформування всіх основних сфер і впровадження європейських стандартів, з метою підвищення якості життя в країні. Тому, для послідовної та ефективної імплементації положень УА необхідно:

1. Вдосконалити інституційно-організаційну структуру управління та координації євроінтеграційної політики України. З метою виконання цього завдання важливо: 1) реалізувати питання адміністративної спроможності створених координаційних органів; 2) розв'язати питання щодо розміщення керівного органу в системі органів влади, який керуватиме процесом реалізації політики європейської інтеграції; 3) ефективно здійснювати відповідну координацію.

На думку науковців складовими елементами механізму координації політики європейської інтеграції мають бути: політичне планування та координація; гармонізація законодавства та оцінювання впливу; консультації з третіми сторонами; інформування громадськості; фінансове забезпечення та розподіл ресурсів державного бюджету; управління зовнішніми відносинами з ЄС; підготовка кваліфікованих фахівців у сфері європейської інтеграції; координація донорської допомоги [95].

2. Посилити кадровий склад підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання європейської інтеграції, та підпорядкування їх відповідному центральному органу виконавчої влади.

3. Забезпечити у державному бюджеті пріоритетного фінансування заходів у сфері європейської інтеграції. Для більш успішного проведення євроінтеграційної політики необхідно вдосконалити механізм фінансового

забезпечення цієї діяльності, визначити ті основні напрями, що потребують додаткового фінансування.

4. Створити необхідну нормативно-правову базу, що забезпечить виконання положень УА. Принциповість цього напрямку діяльності полягає в тому, що через видання нормативно-правових актів вирішується подвійне завдання: по-перше, здійснюється адаптація законодавства України до законодавства ЄС; по-друге, створюються необхідні правові умови для євроінтеграційної діяльності органів виконавчої влади у тих сферах та з тих питань, які не отримали взагалі або отримали неповне законодавче регулювання [100]. На думку М. Назаренко для повноцінного забезпечення реалізації основних положень Угоди про асоціацію нормативно-правове забезпечення повинно: а) носити європейський характер; б) належати до сфери, правовідносини в якій регулюються правом ЄС (здійснюватися з урахуванням *acquis communautaire*); в) перекладатися на іноземну (англійську) мову; г) розроблятися на основі єдиних методичних рекомендацій щодо розробки нормативно-правових актів у системі органів виконавчої влади з питань європейської інтеграції [62, с. 89].

5. Проводити постійний моніторинг прогресу виконання положень УА та реалізації євроінтеграційної політики загалом.

6. Залучити інститути громадянського суспільства до моніторингу та оцінювання стану виконання договірно-правових зобов'язань, прийнятих Україною перед ЄС та проведення євроінтеграційної політики.

У контексті *особливостей* реалізації євроінтеграційної політики на *II етапі* важливого значення набувають правовий та інституційно-організаційний механізми, які являються концептуальними основами проведення євроінтеграційної політики України, зокрема імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та, відповідно, створюють для цього сприятливі умови.

Завдяки економічному механізму на цьому етапі забезпечується стале фінансування євроінтеграційної політики, без якого її реалізація неможлива.

Водночас на другому етапі меншого значення набуває політичний механізм, який покликаний лише обґрунтувати вибір пріоритетних напрямків подальшого розвитку і реалізації євроінтеграційної політики та скоординувати відповідні дії на зміцнення суспільних відносин у сфері політики європейської інтеграції. Інформаційний механізм запроваджує новітні ІТ-технології щодо моніторингу основних напрямків євроінтеграційної політики та покликаний сприяти громадському моніторингу її реалізації [95].

III етап: підготовка України до інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір.

На думку фахівців повна інтеграція України до ЄС відбудеться тільки тоді, коли Україна, як асоційований член, буде здатна виконати обов'язкові економічні і політичні умови, а саме: 1) існування стабільних інституцій; 2) верховенство права; 3) повага до прав людини, громадянина і меншин та їх захист; 4) існування діючої ринкової економіки; 5) здатність взяти на себе обов'язки, що випливають із членства.

Фахівці першочерговими завданнями в цьому контексті виділяють:

1. Запровадити концептуальні засади реформування ключових елементів системи державного управління. Адже наявна система органів державного управління є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей, що призвело до гальмування реалізації відповідних реформ, а також така ситуація перешкоджає виконанню поставлених завдань і виробленню «продуктів» [95].

2. Залучити інститути громадянського суспільства (ІГС) до процесу інформування населення щодо засад євроінтеграційної політики, з метою отримання його підтримки. Власне на формування та реалізацію євроінтеграційної політики України активно повинно впливати

громадянське суспільство при цьому постійно взаємодіяти з органами державної влади.

3. Сформувати нові інститути, організаційні структури та інструменти державного управління.

Нарешті, у контексті *особливостей* реалізації євроінтеграційної політики України на *III етапі* є підготовка України до інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір [95].

Слід наголосити, що на цьому етапі особливо актуальним є інформаційний механізм, який повинен бути активно задіяним та відповідати за: 1) оновлення інформації про сучасний стан і перспективи розвитку відносин України та Європейського Союзу; 2) оволодіння інформацією про хід переговорного процесу, передбачувані цілі та структуру Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; 3) інформування населення про зміни, які відбулися у порядку формування та реалізації державної політики України у сфері європейської інтеграції; 4) надання інформації щодо прийняття в ЄС управлінських рішень у сфері міжнародних відносин, зокрема щодо України, а також їх реалізації; 5) проводити постійну інформаційно-аналітичну роботу щодо прогресу чи регресу реалізації євроінтеграційної політики тощо [95].

Висновки до розділу 1

Вищевикладене дає підстави для наступних узагальнень.

По-перше, аналіз наукових праць дозволяє резюмувати, що в науковій літературі немає єдиного підходу та єдиного визначення поняття «інтеграція». Не зважаючи на поліфонію думок щодо цього терміну, науковці дотримуються спільної думки, що інтеграція сприяє взаємодії між різними етнічними спільнотами в поліетнічній (багатонаціональній) державі.

Переважна більшість дослідників змісту європейської інтеграції погоджуються з тим, що це складний, довготривалий процес, що передбачає істотні внутрішні перетворення в країні, згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою принципами, стандартами та цінностями, завдяки чому прискорюється розвиток європейських країн в економічній, політичній, соціальній, культурній сферах, досягаються поставлені як зовнішні, так і внутрішні цілі держави та зростає її значення на міжнародній арені.

По-друге, під «європейською інтеграцією України», розуміється комплексний процес спрямований на наближення різних сферах суспільного життя, зокрема, політичної, правової, економічної, соціальної до європейських принципів, стандартів та цінностей, з метою підвищення якості життя та добробуту населення України. Така політика має бути систематично здійснюваною та забезпечувати функціонування та розвитку суспільства як єдиного європейського цілого, а також проводити необхідні соціально-економічні, політичні та інші ключові реформи, що сприятимуть вступу України до ЄС.

По-третє, європейська інтеграція України – це *технічний процес*, тому її ефективна реалізація забезпечується шляхом системного та послідовного проведення за такими етапами:

I етап – підготовка до підписання та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, на якому відбувається виконання основних положень

та пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС (далі - ПДА), узгодження інституційних, політичних, соціально-економічних реформ із положеннями ПДА, розробка стратегічного програмного документа та Технічного календаря виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, проведення публічних обговорень усіх документів у сфері європейської інтеграції та змісту реформ, створюються механізми залучення всіх органів виконавчої влади до реалізації політики у сфері європейської інтеграції України;

II етап - імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС удосконалюється інституційна структура управління та координація політики європейської інтеграції України, що потребує посилення кадрового складу підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання європейської інтеграції та підпорядкування їх відповідному центральному органу виконавчої влади.

III етап – підготовка України до інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір, на якому відбувається запровадження концептуальних засад реформування ключових елементів системи державного управління, при цьому активно залучаються інститути громадянського суспільства до реалізації євроінтеграційної політики. Необхідною складовою постає формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів державного управління.

На кожному з етапів успішна реалізація євроінтеграційної політики України потребує функціонування таких *механізмів*: 1) *політичного*; 2) *інституційно-організаційного*; 3) *економічного*; 4) *правового* (відповідає за нормативно-правове регулювання відносин під час формування і реалізації євроінтеграційної політики України, узгодженість нормативно-правових актів усіх рівнів влади, встановлення єдиних критерій у сфері організації та проведення контролю за дотриманням законодавства); 5) *інформаційного*. При цьому на кожному з етапів реалізації євроінтеграційної політики стає

більш актуальним та необхідним той чи інший механізм відповідно до критеріїв своєї дієвості.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВНУТРІШНЬО-ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ

2.1. Гармонізація та адаптація законодавства України як інструмент її правової інтеграції до Європейського Союзу.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є важливим чинником реформування правової системи України. За даними експертів, для входження України в правове поле Європи необхідно прийняти нові або внести відповідні зміни майже в чотири тисячі законів та інших нормативноправових актів. Це означає, що все законодавство України повинне бути модифіковане відповідно до міжнародних принципів і стандартів, наближене до права ЄС, РЄ, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших європейських організацій.

Отже, адаптацію законодавства України до законодавства ЄС слід розглядати як *пріоритетну складову процесу інтеграції України до Європейського Союзу* (курсив наш – Авт.), що в свою чергу є напрямом української зовнішньої політики.

Етапами правової адаптації є:

- 1) імплементація Угоди про партнерство та співробітництво;
- 2) укладання галузевих угод;
- 3) приведення чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС;
- 4) створення механізму приведення проектів актів законодавства України у відповідність із нормами ЄС [96].

Слід наголосити, що прийнявши Угоду про партнерство і співробітництво, Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати законодавство у 16 пріоритетних секторах (і це лише частина усього спектру адаптації, через який проходять країни-кандидати). З метою

виконання взятих на себе зобов'язань Україна прийняла цілий ряд нормативно-правових документів, зокрема:

- Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», на виконання якого Кабінет Міністрів ухвалює щорічні плани заходів, національні програми з європейської інтеграції [2];

- План дій Україна – Європейський Союз;

- укази Президента України «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)», «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади», «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу»;

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» тощо [96].

Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає, що сам процес адаптації передбачає зближення та поступове приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС [96].

Метою такого зближення є:

- забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, інших міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з ЄС;

- розвитку національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства;

- створення правової бази для інтеграції України до ЄС [96].

Науковці відзначають, що найбільш пріоритетними для України є ті сфери законодавства, від зближення яких залежить зміцнення економічних зв'язків України та держав-членів ЄС і які регулюють відносини, пов'язані з підприємницькою діяльністю, захистом конкуренції, банкрутством, захистом прав інтелектуальної власності, митним регулюванням, транспортом та зв'язком, стандартами і сертифікацією.

Інші пріоритетні сфери адаптації законодавства визначаються Міжвідомчою координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства ЄС (Міжвідомча координаційна рада). При цьому враховуються рекомендації Ради і Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом, а також їх українських частин [96].

Слід відзначити, що Положеннями Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ключова увага акцентована на тому, що впровадження адаптованого законодавства, яке є найважливішим елементом процесу адаптації законодавства, потребуватиме утворення відповідних структур та розроблення дієвих механізмів, належного професійного рівня, а також технічного оснащення працівників органів виконавчої влади, запровадження ефективного механізму судового захисту прав та інтересів учасників правовідносин, які виникають на основі цих норм. З метою належної організації процесу адаптації законодавства Концепція визначає питання щодо фінансового, інформаційного, наукового та кадрового забезпечення.

З метою створення передумов до підготовки законодавчого поля для входу України в Європейський Союз 21 листопада 2002 року законом України було схвалено *Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу* (курсив наш – Авт.). Зазначена Концепція визначає передумови розроблення Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, її головні завдання, принципи формування, виконання та фінансування, а також структуру [96].

На думку науковців, експертів євроінтеграції Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу окреслено політико-правове та організаційне підґрунтя для проведення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, а саме прийняття таких законодавчих актів, як-от:

1) Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, де визначено пріоритетні напрями наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

2) Спільна стратегія щодо України, схвалена Європейською Радою на Гельсінському саміті 11 грудня 1999 року, де Європейський Союз підтримав процес економічних перетворень в Україні та поступове наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у визначених пріоритетних сферах;

3) Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року, де визначено основні положення зовнішньополітичної стратегії щодо інтеграції України в європейський правовий простір, мету та етапи правової адаптації;

4) Указ Президента України від 30 серпня 2000 року, метою якого є координація діяльності органів державної влади з питань адаптації законодавства при Президентові України та яким створено Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (у 2006 втратив чинність) та ін кроки [96].

Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу складається із 7 розділів і визначає передумови розроблення Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, її структуру, головні завдання, принципи формування, виконання та фінансування.

Концепція визначає Загальнодержавну програму як комплекс взаємопов'язаних завдань з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної правової системи України шляхом удосконалення нормотворчої діяльності органів державної влади та запровадження єдиної системи планування, координації та контролю роботи з адаптації законодавства [96].

Метою Загальнодержавної програми є створення передумов до підготовки законодавчого поля для входження України в Європейський Союз.

Головними *завданнями* Загальнодержавної програми Концепція визначає:

1) забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, інших міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з Європейським Союзом;

2) розвиток законодавства України у напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів законів та інших нормативно-правових актів;

3) створення правової бази для інтеграції України до Європейського Союзу;

4) створення на законодавчому рівні загальнодержавного механізму адаптації законодавства, який визначав би цілі та сфери, етапи адаптації законодавства, складовими елементами якого повинно бути фінансове, інформаційне, наукове та кадрове забезпечення;

5) забезпечення системності та узгодженості в роботі органів державної влади під час здійснення заходів з адаптації законодавства; роботи на основі довгострокової програми розвитку законодавства України з метою його наближення до законодавства Європейського Союзу;

6) вироблення єдиних, обов'язкових для всіх суб'єктів права законодавчої ініціативи правил підготовки проєктів нормативно-правових актів у процесі адаптації законодавства;

7) вдосконалення інформаційного забезпечення роботи з адаптації законодавства;

8) вдосконалення кадрового забезпечення в органах державної влади, підготовка спеціалістів, які відповідали б особливим кваліфікаційним вимогам, що ставляться до учасників процесу адаптації законодавства;

9) підвищення рівня володіння офіційними мовами держав-членів Європейського Союзу державних службовців;

10) вдосконалення порядку підготовки щорічних пропозицій щодо обсягів фінансування заходів з адаптації законодавства в рамках Державного бюджету України [96].

Відзначимо, що у загальнодержавній програмі пріоритети повинні надаватися законодавчим актам України, наближення яких до відповідних законодавчих актів Європейського Союзу сприятиме правовому забезпеченню заходів щодо формування ринкових відносин, конкурентного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, створення сучасної ринкової інфраструктури, банківської, податкової та митної систем, створення сприятливого середовища життєдіяльності людини, захисту довкілля та раціонального природокористування, захисту прав споживачів, розвитку підприємницької діяльності, пріоритетних галузей економіки (агропромисловий, паливно-енергетичний комплекси, транспорт, зв'язок та інформатизація), включаючи систему захисту прав інтелектуальної власності і персональних даних, сферу зайнятості та охорони праці, а також щодо розроблення національних технічних правил та стандартів, гармонізованих з європейськими та міжнародними, зміцнення економічних зв'язків України та держав-членів Європейського Союзу [96].

Доцільно наголосити, що особливим пріоритетом є всебічний захист прав і свобод людини. Зважаючи на пріоритети, Загальнодержавною

програмою визначено кілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності законодавства України законодавству Європейського Союзу. Детальніше розглянемо завдання та особливості кожного з етапів.

На *першому етапі адаптації законодавства України*, що триває в даний період, у Загальнодержавній програмі перевага повинна надаватися заходам, спрямованим на забезпечення:

- розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, прийнятій Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 року, правової системи в Україні, яка б сприяла досягненню стабільності у суспільстві, гарантувала верховенство права, права людини і забезпечувала функціонування ринкової економіки [96];

- приведення законодавства України у відповідність з вимогами Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, інших міжнародних договорів, які стосуються співробітництва України та Європейського Союзу;

- розвитку законодавства України за визначеними Загальнодержавною програмою пріоритетними сферами у напрямі його поступового наближення до законодавства Європейського Союзу;

- вибіркового перегляду законодавства України у пріоритетних сферах адаптації з метою забезпечення його відповідності законодавству Європейського Союзу.

Початок *наступного (другого) етапу* процесу адаптації законодавства, під час якого Україна повинна забезпечити більш високий ступінь відповідності свого законодавства законодавству Європейського Союзу, мав пов'язуватися, зокрема, з набуттям Україною членства у Світовій організації торгівлі, створенням зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, укладенням Угоди про асоційоване членство України в Європейському Союзі або іншими подіями такого роду [2].

Слід відзначити, що відповідно до запропонованої Концепції 18 березня 2004 р. законом України було затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка визначає механізм досягнення Україною відповідності *третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям* набуття членства в Європейському Союзі [2; 96].

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Згідно нового Закону *метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* (правова система Європейського Союзу, що включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ – курсив наш. – Авт.)* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього [2].

З урахуванням етапів адаптації законодавства Програмою визначено етапи її виконання:

- перший етап виконання Програми був розрахований на 2004-2007 роки;
- періоди наступних етапів виконання Програми визначатимуться залежно від результатів, досягнутих на попередніх етапах, економічної, політичної та соціальної ситуації, яка складеться в Україні, а також розвитку взаємовідносин України і Європейського Союзу.

Так на першому етапі виконання Програми ставилися наступні завдання:

- забезпечити розробку глосарію термінів *acquis communautaire* для адекватності їхнього розуміння та уніфікованого застосування у процесі

адаптації, а також розробити і запровадити єдині вимоги до перекладів актів *acquis communautaire* на українську мову, створити централізовану систему перекладів;

- провести порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis* Європейського Союзу у пріоритетних сферах;

- здійснити переклад на українську мову актів *acquis communautaire* у цих сферах;

- на підставі вивчення та узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи створити ефективний загальнодержавний механізм адаптації законодавства, в тому числі щодо перевірки проектів законів України та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності *acquis* Європейського Союзу;

- створити загальнодержавну інформаційну мережу з питань європейського права, забезпечити вільний доступ до неї учасників адаптації законодавства;

- створити систему навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань європейського права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм;

- вжити заходів щодо опрацювання та затвердження спільного з ЄС механізму підготовки планів-графіків адаптації та моніторингу їх виконання [96].

Слід наголосити, що з метою ефективного забезпечення виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу 15 жовтня 2004 року Постановою Кабінету Міністрів України було створено *Координаційну раду* з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та 24 грудня 2004 року у складі Міністерства юстиції на базі Центру європейського та порівняльного права, який було ліквідовано, – *Державний департамент* з питань адаптації законодавства як урядовий орган державного управління.

Зокрема, на Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу покладені такі завдання:

1) розроблення пропозицій щодо розвитку співробітництва з Європейським Союзом у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

2) формування єдиних підходів до провадження діяльності з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

3) визначення переліку органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

4) підготовка щорічного плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

5) розгляд стану реалізації плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

6) підготовка та подання Верховній Раді України щорічної доповіді про стан виконання Програми [96].

Слід наголосити, що підписана Угода про Асоціацію з-поміж цілей визначила також необхідність посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, отже дала старт новому етапу адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів.

Водночас, слід наголосити, що цілий ряд вітчизняних науковців експертів вказують і цілий ряд чинників, які *утруднюють, гальмують процес адаптації законодавства України до норм права ЄС* (курсив наш – Авт.).

З цього приводу Ю. С. Шемшученко зазначає: «адаптація систем національного і європейського права не може здійснюватись механічно. По - перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни.

По - друге, ці країни мають багато особливостей, які вони оберігають і не хотіли б втратити в ході інтеграційних процесів. По - третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів адаптації відповідних правових систем. По - четверте, мають місце суттєві недоліки в теоретичному вирішенні відповідних проблем, що стримує і їх практичне вирішення» [86].

Слід наголосити, що процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу гальмується багатьма чинниками:

- різницею історичного розвитку правових систем;
- звуженням політичного простору;
- централізацією влади;
- цензурою у пресі;
- неефективною кадровою політикою;
- корупцією;
- бюрократією;
- складною економічною ситуацією та врешті - війною на Сході країни [86].

Окрім того, під час адаптації законодавства України до норм права ЄС потрібно враховувати те, що правові акти ЄС діють у відповідному правовому полі ЄС. Процес адаптації законодавств означає перенесення однієї частини актів ЄС до правової системи України, яка має своє власне унікальне правове середовище. А тому вітчизняний законотворець не завжди може врахувати усі тонкощі відповідного «*acquis communautaire*», тим паче, чітке розуміння юридичних термінів і їх змістовно логічний переклад. Наслідком цього складного процесу адаптації законодавств може виступити перекручування змісту національних норм, які адаптуються чи уже адаптувались до права ЄС.

Ще однією проблемою, на якому акцентують увагу науковці, виступає ступінь ідентичності законодавства України, яка претендує на членство в ЄС, із законодавством самого ЄС, і яка є достатньою для приєднання до

Євроспільноти. Межа данного питання дуже тонка, оскільки незрозуміло чи потребує адаптація вітчизняного законодавства країни-кандидата вступу до ЄС конкретного ступеня ідентичності із правом ЄС [86].

Окрім того, експерти висувають тезу, що не всі вимоги по гармонізації українського законодавства із правом ЄС будуть вигідними для нашої країни через поєднання багатьох чинників:

- 1) складності або надмірних витрат задля досягнення бажаного рівня адаптації законодавств;
- 2) суперечливості деяким принципам правової системи України;
- 3) збитків для українського економічного простору [86].

Таким чином, процес адаптації законодавства України до норм європейського права охоплює досить різні сфери діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та недержавних громадських організацій та об'єднань і передбачає значний обсяг роботи з формування необхідного інституційного, адміністративного тощо забезпечення процесу європейської інтеграції України.

Подальша трансформація українського законодавства до правових знань і досвіду Європейського союзу повинна відбуватися на основі збалансованої державної політики держави. Головною проблемою у розвитку адаптаційних процесів між Україною та ЄС є відсутність реального організаційно-правового механізму адаптації українського законодавства до законодавства ЄС, тим більше, при сучасних складних економічних реаліях у Європі в тому числі.

2.2. Аналіз Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: теоретико-правовий.

Наголосимо, що переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися ще у березні 2007 р. відповідно до Плану дій

Україна-ЄС. Уже на Парижському Саміті Україна-ЄС (вересень 2008 р.) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію. 2007-2012 рр. відбулися 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі [102].

19 грудня 2011 р. на Саміті Україна – ЄС оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця Угода є більш масштабною у порівнянні з аналогічними угодами, укладеними ЄС з країнами Центральної та Східної Європи. 30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію, а 19 липня 2012 р. парафовано розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі. З кінця 2012 р. до середини 2013 р. здійснювався офіційний переклад проекту Угоди українською і мовами держав-членів ЄС [102].

15 травня 2013 р. Колегія Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду, а також дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами – членами ЄС. 9 серпня 2013 р. проект Угоди був оприлюднений на Урядовому порталі. За пропозицією Сторони ЄС було уточнено назву Угоди, і за згодою Української Сторони угода отримала остаточну офіційну назву - «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони» [102].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано *політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту*, які від імені України підписав тодішній прем'єр-міністр А. Яценюк. Зокрема, були підписані Преамбула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та

конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На Саміті Українською Стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України. 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС була підписана *економічна частина Угоди* – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ [103].

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська Сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином всі внутрішньодержавні процедури.

Таким чином, Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Угода визначила якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на *принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції»* і стала *стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні* (курсив наш – Авт.) [103].

Слід наголосити, що цілями Асоціації визначалися:

а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

б) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

в) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року [103];

г) запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС;

д) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

е) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [103].

Слід відзначити, що з 1 листопада 2014 року набуло чинності часткове застосування деяких частин Угоди про Асоціацію, а саме:

- щодо поваги до прав людини, основних свобод та верховенства права;

- політичного діалогу та реформ; правосуддя, свободи та безпеки;

- економічної співпраці та співпраці в таких галузях, як охорона навколишнього середовища, інфраструктура та сільське господарство;
- фінансової співпраці. 15 грудня 2014 року відбулося перше засідання Ради з питань асоціації [105].

Відзначимо, що Угода про Асоціацію містить положення про *Глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі* (далі - ГВЗВТ). ГВЗВТ забезпечить Україні умови для модернізації її торговельних відносин та для економічного розвитку шляхом відкриття ринків та поступової ліквідації митних тарифів та квот, та всеохоплюючого процесу гармонізації законів, норм та правил у різних сферах, пов'язаних із торгівлею. Це сприятиме створенню умов для приведення ключових секторів економіки України у відповідність до стандартів ЄС [105].

Відмітимо, що політична асоціація та економічна інтеграція Угода про асоціацію стала новим етапом у розвитку договірних відносин Україна-ЄС, який передбачає політичну асоціацію та економічну інтеграцію, і відкриває шлях до подальших прогресивних перетворень. Угода про асоціацію забезпечує спільне підтримання тісних і тривалих відносин на основі спільних цінностей у повній відповідності до демократичних принципів, верховенства права, належного державного управління, прав і основоположних свобод людини [105].

Тісніша економічна інтеграція завдяки ГВЗВТ стане потужним стимулом до економічного зростання країни. Для цього планується наблизити законодавство, норми та стандарти України до ЄС. Як основний елемент Угоди про асоціацію ГВЗВТ створюватиме можливості для бізнесу в ЄС і в Україні та сприятиме економічній модернізації й інтеграції з ЄС. Це має привести до підвищення стандартів продукції, кращого обслуговування громадян і, найголовніше, готовності ефективно конкурувати на міжнародних ринках [105].

Розділ III (Юстиція, свобода і безпека) стосується таких питань як:

- верховенство права та повага до прав людини;

- захист персональних даних;
- співробітництво у сфері міграції, надання притулку та прикордонного контролю поведження з робітниками, мобільність робочої сили. рух осіб;
- відмивання грошей і фінансування тероризму;
- співпраця у боротьбі з незаконним обігом наркотиків;
- боротьба зі злочинністю та корупцією;
- співробітництво у боротьбі з тероризмом;
- співпраця у галузі права [105].

Слід наголосити, що у рамках Угоди про асоціацію ЄС та Україна зобов'язуються посилити діалог і співробітництво з питань міграції, надання притулку та прикордонного контролю.

Отже, укладаючи Угоду про асоціацію, Україна заявила про свою рішучість перейти до *нової якості*: від пострадянської країни, яка вимушена дотримуватись згаданих принципів під страхом бути ізольованою від цивілізованого світу, до країни – інтегральної складової цивілізованого світу, призначення якої полягає в удосконаленні і поширенні цих принципів [93].

Водночас окремі науковці, експерти зазначають, що Угода про асоціацію має низку *негативних юридичних аспектів* для України, а саме:

- укладення Угоди не означає набуття «асоційованого членства» в ЄС (якого просто не існує), хоча асоційована країна до певної міри долучається дореалізації завдань, для яких і був створений ЄС;
- в Угоді відсутня вказівка на перспективи членства України в ЄС, що суттєво віддаляє Україну від досягнення кінцевої мети - набуття повного членства в ЄС у середньостроковій перспективі [93];
- за відсутності вказівки на перспективу членства України в ЄС створення розширеної ЗВТ розглядається як локомотив інтеграції України у внутрішній ринок ЄС і подальшої інтеграції в інституціональні структури

ЄС (тобто це значно більш трудомісткий і довготривалий шлях до повноцінної інтеграції) [93];

- неодноразове наголошення в тексті Угоди на важливість забезпечення сторонами верховенства права викликане тим, що у ціннісному аспекті верховенство права є головним інструментом консолідації демократії (у всіх пострадянських країнах установлення самої лише електоральної демократії не забезпечує ефективності та успішності розвитку держави). Ігнорування договірною стороною (перш за все Україною) цього принципу спроможне перетворити Угоду на нежиттєздатний документ, що, відповідно, передбачає процедуру припинення її дії [93].

Висновки до розділу 2

Таким чином, проведений аналіз правового регулювання окремих аспектів євроінтеграції України дозволяє зробити наступні узагальнення.

1). Адаптацію законодавства України до законодавства ЄС слід розглядати як *пріоритетну складову процесу інтеграції України до Європейського Союзу*, що в свою чергу є напрямом української зовнішньої політики. *Етапами правової адаптації* є: імплементація Угоди про партнерство та співробітництво; укладання галузевих угод; приведення чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС; створення механізму приведення проектів актів законодавства України у відповідність із нормами ЄС.

2). Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначила, що сам процес адаптації передбачає зближення та поступове приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС. Найбільш пріоритетними для України визначено ті сфери законодавства, від зближення яких залежить зміцнення економічних зв'язків України та держав-членів ЄС та які регулюють відносини, пов'язані з підприємницькою діяльністю, захистом конкуренції, банкрутством, захистом прав інтелектуальної власності, митним регулюванням, транспортом та зв'язком, стандартами і сертифікацією

3). Особливим пріоритетом визначено всебічний захист прав і свобод людини. Виходячи з пріоритетів, Загальнодержавною програмою визначено кілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності законодавства України законодавству Європейського Союзу.

4). Процес гармонізації та адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу гальмується багатьма чинниками: різницею історичного розвитку правових систем; звуженням політичного простору; централізацією влади; цензурою у пресі; неефективною кадровою

політикою; корупцією; бюрократією; складною економічною ситуацією, війною на Сході країни.

5). Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися ще у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС, а 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Угода визначила якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на *принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції»* і стала *стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.*

б). Угода про асоціацію має низку *негативних юридичних аспектів* для України, а саме: а) укладення Угоди не означає набуття «асоційованого членства» в ЄС; в Угоді відсутня вказівка на перспективи членства України в ЄС; за відсутності вказівки на перспективу членства України в ЄС створення розширеної ЗВТ розглядається як локомотив інтеграції України у внутрішній ринок ЄС і подальшої інтеграції в інституціональні структури ЄС. Особливий наголос в Угоді зроблено на важливості забезпечення сторонами верховенства права.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Європейський досвід реалізації євроінтеграційних процесів.

Поділяємо позицію переважної більшості науковців, що *європейський вибір України* – це рух в напрямку демократії, розвиненого громадянського суспільства, соціально орієнтованої ринкової економіки, що базується на засадах верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина [95].

Науковці зазначають, що важливим науковим завданням є вивчення зарубіжного досвіду щодо реалізації євроінтеграційної політики та застосуванні на цьому шляху механізмів з використанням наступної країна-член ЄС, країна-кандидат на вступ до ЄС, країна, яка не має на меті стати членом ЄС, однак прагне до співпраці Європейською Спільнотою в різних сферах суспільного життя. Також визначення основних напрямів удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України - політичного, правового, інституційно-організаційного, економічного, інформаційного.

Безперечно, що на сьогодні процес розширення ЄС ще далекий до завершення. А тому існування на карті Старого Світу більше двадцяти країн, що не входять до Європейського Союзу, - сприятливе підґрунтя для розмов щодо нових хвиль розширення Союзу.

У цьому контексті видається цікавим використання досвіду:

- 1) Словацької республіки – країни-члена Європейського Союзу.
- 2) Хорватії, яка вже є 28 членом Євросоюзу, а видається повчальним її досвід крокування в цю структуру.
- 3) Ізраїлю – країни, яка не є членом Євросоюзу, але прагне максимально використати від співпраці з європейською спільнотою [95].

Україна повинна використати їхній позитивний досвід під час проведення власної євроінтеграційної політики, особливо стосовно застосування механізмів її реалізації. Тому для України видається важливим детальний опис організації процесу виконання зобов'язань в рамках угод про асоціацію, через відповідні механізми, що застосовувалися асоційованими країнами у процесі імплементації угод з ЄС та під час проведення євроінтеграційної політики загалом.

Розглянемо євроінтеграційний шлях Словацької Республіки.

Проаналізувавши всі переваги та недоліки вступу в Європейський Союз керівництво Словацької Республіки вирішило впевнено йти напрямком європейської інтеграції, так як членство в даній наднаціональній структурі було покликано: забезпечити гарантії демократичного розвитку країни; посилити її міжнародні позиції; стимулювати економічне зростання Словаччини; закріпити її позиції в міжнародній економіці загалом тощо [95].

З-поміж ключових плюсів вступу Словаччини до ЄС стали: 1) розширення зони стабільності на її територію; 2) посилення міжнародних політичних та економічних позицій, в першу чергу в рамках регіону; 3) будучи членом Європейського Союзу, країна отримує можливість приймати участь в процесі прийняття рішень в ЄС і, тим самим, матиме вплив на його розвиток зсередини; 4) формується простір як для нових інвестицій, так і для сучасних технологій в окремі галузі промисловості, що в перспективі може призвести до підвищення конкурентоспроможності економіки країни, і як наслідок, позиції їх на світовому ринку посиляться; 5) важливим було і те, що приєднавшись до ЄС, країна матиме можливість отримувати фінансові дотації із структурних фондів ЄС [95].

Дослідники виділяють ряд інтеграційних етапів, які пройшла республіка:

Характерні особливості I етапу - 1993–1997 рр.: 1) у Словаччині була відсутня будь-яка цілеспрямована зовнішня політика щодо підготовки

вступу країни до Європейського Союзу. 2) станом на 1998 рік процес реформування в словацькій економіці загальмувався, оскільки в період правління В. Мечіара 1994–1998 рр. країна не виконувала принципи та вимоги загальноєвропейських інституцій з підготовки до вступу в ЄС, а також політичних критеріїв вступу.

На II етапі – 1998-1999 роки відбулися позитивні зміни в СР щодо євроінтеграційного процесу. Завдяки змінам, які відбулися в Словацькій Республіці в період з вересня 1998 р., покращилася ситуація практично в усіх областях. Після виборів в 1998 р., було проведено низку реформ конституційного характеру. Проблеми економічного росту Словаччини вирішувалися в основному за рахунок досить вдалого масового залучення іноземних інвестицій. Було реформовано з елементами переведу на платну основу систему охорони здоров'я, розгорнуто пенсійну реформу і введено додаткове пенсійне страхування. Оздоровлено за бюджетний рахунок банківську систему. Така економічна політика словацької влади повністю схвалювалася керівними органами ЄС і міжнародними фінансовими інституціями, які вважали Словаччину найбільш прореформованою країною серед нових членів ЄС [95].

Нарешті на 3 етапі – 1999 – 2004 років – було успішно проведено реформи необхідні для вступу Словаччини до Європейського Союзу. Словацька Республіка спромоглася виконати практично всі поставлені завдання перед країною і її керівництвом, зокрема: 1) вдалося підвищити рівень середньої зарплати; 2) зменшити кількість безробітних; 3) імплементувати своє законодавство відповідно до європейських норм.

На останньому аспекті доцільно зупинитися окремо [95].

Слід наголосити, що для успішної розробки і прийняття законодавства, що повною мірою відповідає праву Європейського Союзу, з метою встановлення єдиних правил і процесів такого правового наближення у 1995 році у Словаччині було розроблено *Методологію правового наближення (курсив наш – Авт.)*, яка стала першим елементарно-

теоретичним фундаментом з європейського права та правової гармонізації для органів державної влади Словацької Республіки. Згодом підходи до гармонізації змінювалися, розвивалися та модернізувалися [43, с. 353].

Наголосимо, що в Словаччині з метою координація, розробки і моніторингу програм із гармонізації, перевірки проектів на відповідність, імплементацію програм до права ЄС було створено *Інститут наближення права Офісу Уряду*. У Словаччині всі проекти, включаючи і ті, що отримали висновок про відповідність у Інституті наближення права Офісу Уряду, перед другим читанням проходять перевірку на відповідність до права ЄС у Департаменті законодавства і наближення права Канцелярії Національної Ради.

Інститут наближення законодавства Секретаріату уряду забезпечує:

- міжвідомчу координацію у сфері гармонізації права;
- координацію й управління процесом наближення і законопроектною роботою міністерств;
- переклад джерел права ЄС;
- ведення документації та інформування;
- надання висновків щодо відповідності національного законодавства праву Європейського Союзу;
- імплементацію програм по наближенню права;
- координацію запитів про допомогу від окремих урядових органів;
- навчання правових експертів у сфері наближення;
- отримання допомоги PHARE від ЄС [95].

Відносини Словаччини і ЄС мають в сучасності стабільну правову і інституціональну базу, динамічно розвиваються в політичній, економічній та інших сферах.

З метою наблизитися до системи, яка існує в країнах з розвинутою демократією у Словацькій Республіці були засновані нові інституції (наприклад, омбудсмен з прав людини або Судова Рада), зміцнені позиції Конституційного Суду та утворено другий рівень місцевого

самоврядування (регіональні парламенти у вищих територіальних одиницях) [30, с. 315].

Підсумовуючи, слід зазначити, що особливо корисним для України був би досвід Словацької республіки у сфері:

1) розробки методології адаптації, яка послугувала б першою елементарною теоретичною базою з європейського права та путівником у здійсненні адаптації для органів державної влади України;

2) створенні електронної бази даних моніторингу виконання програм з адаптації, на зразок Progress Editor у Словаччині (така база даних мала б містити усі акти ЄС, які слід впровадити, національні заходи, стадію розробки проекту. Вона значно спростила б моніторинг за виконанням програми, оскільки кожне міністерство могло б вносити в базу даних інформацію про розробку певних проектів, відстежувати стадію правотворчого процесу);

3) вдосконаленні процесу перевірки проектів нормативно-правових актів розробником та складання довідки про відповідність. Зокрема, доцільно доповнити довідку про відповідність графіком імплементації адаптованого акту. Графік імплементації акту є елементом словацького Положення про відповідність проекту праву ЄС, яке є аналогом української довідки [95];

4) вдосконаленні процесу перевірки проектів нормативно-правових актів розробником та складання довідки про відповідність. Зокрема, доцільно доповнити довідку про відповідність графіком імплементації адаптованого акту. Графік імплементації акту є елементом словацького Положення про відповідність проекту праву ЄС, яке є аналогом української довідки;

5) створенні відповідного управління у апараті ВРУ, подібного до Департаменту законодавства і наближення права Канцелярії парламенту Словаччини, яке має проводити експертизу неурядових проектів та змін до адаптованих проектів на відповідність праву ЄС, які суперечать праву ЄС.

При цьому науковці зауважують, що тут слід уникати колізії урядової та парламентської процедур перевірки на відповідність праву ЄС, як це було в Словаччині, коли Департамент законодавства і наближення права Канцелярії парламенту Словаччини вважав свої висновки більш ґрунтовними і глибокими порівняно з висновками урядового Інституту наближення. Якщо в Україні буде запроваджена парламентська процедура перевірки проектів на відповідність праву ЄС, то вона має бути узгоджена з урядовою процедурою або слід продумати механізм вирішення таких колізій [95].

Отже, Словацький досвід забезпечення фінансуванням законопроектної роботи і імплементації нового законодавства як важливий аспект управління процесом гармонізації національного права з правом ЄС є надзвичайно корисним для України.

Зупинимося на аналізі окремих євроінтеграційних заходів *Хорватії*.

Слід наголосити, що ідею Європи Уряд Хорватії розумів як спільний простір всіх європейських народів та держав в їхньому будівництві майбутнього, заснованого на спільних цінностях і засадах, зберігаючи державну, національну, політичну, культурну та економічну самобутність за умов їхньої рівноправної співпраці та взаємопроникнення. Так у жовтні 2001 року Хорватія підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС, яка у лютому 2005 року набрала чинності. Положення про стратегічну мету європейської інтеграції Хорватії було викладене в Резолюції Хорватського Сабору від 2003 р. [95].

Зокрема переговори про вступ Хорватії до ЄС фахівці поділяють на декілька фаз.

Перша фаза – скринінг, почалася відразу після відкриття переговорів і завершилася 18 жовтня 2006 року. Основним завданням скринінгу - виявити відмінності в кожній частині переговорів між законодавством Хорватії та правовим доробком ЄС. На основі аналізу спеціалісти роблять висновок про подальшу спроможність Хорватії повністю застосувати

правовий доробок ЄС в окремих частинах переговорів, узгодити наявні відмінності в законодавстві та з'ясовують, чи ця держава-кандидат має намір робити запит на перехідний період для повного узгодження та застосування.

Друга фаза розпочалася з обговорення умов, за яких Хорватія приймала та застосовувала правовий доробок ЄС. Під час переговорів робився акцент на умовах, за яких держава-кандидат повинна прийняти, імплементувати та виконати *acquis communautaire* [95].

Слід наголосити, що процес узгодження законодавства відбувається у співробітництві органів державного управління з підготовки законопроектів і Хорватського Сабору при прийнятті законів. Для того щоб безпосередньо брати участь у процесі узгодження законодавства, Хорватський Сабор у 2002 році створив *Комітет європейської інтеграції з моніторингу процесу узгодження законодавства* (курсив наш – Авт.). Так, від 1 грудня 2001 року органи державного управління з підготовки законодавчих пропозицій зобов'язані були надати заповнену заяву про узгодження і порівняльний огляд сумісності положень законодавства Хорватії відповідно до положень законодавства ЄС. Також Хорватський Сабор висновком від 9 жовтня 2002 року зобов'язав владу Республіки Хорватія в процесі узгодження законодавства використовувати лише ті положення, які передбачено у заяві про узгодження та Порівняльному огляді.

Науковці слушно акцентують увагу на тому, що з самого початку європейського вибору Хорватією в країні усі політичні лідери, що приходили до влади, одноголосно сповідували зовнішньоєвропейський курс та слідували за чітким його виконанням, вона є функціональною демократією зі стабільними інститутами, які гарантують верховенство права, її економіка може конкурувати з ринковими силами всередині Союзу [95; 62, с. 137].

Слід наголосити, що Міністерство з питань європейської інтеграції виконувало ряд заходів, пов'язаних з процесом інтеграції Республіки Хорватії в ЄС, а саме:

- адаптація законодавства Хорватії до законодавства ЄС;
- участь у підготовці основних стратегічних документів уряду Республіки Хорватія, а також у роботі робочої групи експертів та всіх координаційних комітетів уряду;
- аналітична підтримка прийняття стратегічних рішень, пов'язаних з інтеграційним процесом;
- координація здійснення допомоги ЄС та співробітництво програм, шляхом надання технічної та експертної допомоги органів державного управління в галузі проектування, підготовки і здійснення проектів реформ відповідно до пріоритетів, погодженими в заздалегідь між урядом Республіки Хорватії та Європейською Комісією;
- інформування громадськості щодо процесу інтеграційних подій, їх значення та вплив на всіх громадян Хорватії;
- навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, працівників місцевого самоврядування, та інших, що включені в інтеграційний процес країни;
- переклад досягнень Співтовариства на хорватську мову, а також переклад хорватського законодавства та стратегічних документів на офіційні мови ЄС, зокрема, англійську мову [95; 62, с. 141].

Особливо актуальним може бути використання позитивних здобутків цієї країни у процесі адаптації законодавства до правового доробку ЄС. Проаналізувавши досягнення, проблеми та перспективи Хорватії в цьому процесі, можна вибудувати адекватну та ефективну стратегію адаптації українського законодавства, передбачити проблемні питання у цьому процесі для України

Нарешті зупинимося на ще одному досвіді співпраці ЄС з *Ізраїлем*. Поділяючи спільні цінності - демократію, повагу свобод, верховенство

права, - ЄС та Ізраїль виступають за створення міжнародних відкритих економічних систем, заснованих на принципах вільного ринку. Понад п'ять десятиліть торговельного та культурного обміну, політичного співробітництва плюс розвинена система угод надійно скріпили ці відносини [91]. Слі відмітити, що Ізраїль має реально працюючу економіку і добре розвинену систему державного управління та систему надання державних послуг населенню. Власне ця основа дає Ізраїлю хороші можливості для подальшого розвитку відносин з ЄС, в тому числі в рамках Європейської політики сусідства.

Відносини Ізраїлю та ЄС сьогодні будуються на основі Євро-середземноморського угоди про заснування асоціації між державою Ізраїль з одного боку, Європейськими співтовариствами та їх державами-членами, з іншого боку. Вона являє собою значно більше, ніж просто угода про вільну торгівлю, оскільки забезпечує продовження діалогу і співпраці в широкому спектрі галузей [91].

Як зазначають науковці, сьогодні Європейський Союз - найбільший торговий партнер Ізраїлю. Так, близько 40% ізраїльського імпорту припадає на країни ЄС і близько 30% від загального обсягу ізраїльського експорту направляється в цю структуру. Ізраїль знаходиться на 18 місці в списку країн, що імпортують товари з ЄС і на 25 місці серед країн-експортерів в ЄС [91].

Ізраїль надзвичайно зацікавлений у розширенні економічної співпраці з Європою.

Угода про асоціацію між Ізраїлем та ЄС була підписана в рамках Європейської політики сусідства. ЄС пропонує країнам-сусідам привілейовані стосунки, побудовані на взаємному прагненні до спільних цінностей (демократія і права людини, правові норми, правильне керування, принципи ринкової економіки та сталий розвиток).

Слід відзначити, що Угода мала на меті насамперед цілі економічного характеру, а саме: 1) взаємна і рівна лібералізація торгівлі товарами і

послугами; 2) лібералізація права на заснування підприємств; 3) пропорційна лібералізація державних закупівель; 4) вільний рух капіталу; 5) посилення співпраці в області науки і технології для сприяння гармонійному розвитку економічних відносин між Європейським Співтовариством та Ізраїлем тощо [91].

Крім економічних положень, Євро-середземноморське угода передбачає політичний діалог сторін, визначає організаційну структуру асоціації.

Основними цілями Угоди є:

- 1) розвиток тісних відносин в області політичного діалогу;
- 2) зміцнення економічної активності, поглиблення регіональної співпраці з метою консолідації мирної взаємодії;
- 3) досягнення політичної та економічної стабільності;
- 4) підтримка співпраці в інших сферах, які становлять спільний інтерес.

Слід також наголосити, що Ізраїлем в рамках Плану дій політики Європейського сусідства було створено десять підкомітетів:

- з питань промисловості, торгівлі та послуг;
- внутрішнього ринку;
- досліджень;
- інновацій;
- інформаційного суспільства;
- освіти та культури;
- транспорту, енергетики і навколишнього середовища;
- політичного діалогу і співпраці;
- митного співробітництва та оподаткуванню;
- соціальних і міграційних питань;
- сільського господарства та рибальства;
- правових і юридичних та економічних і фінансових питань [91].

Необхідно відмітити, що Ізраїль бере активну участь в регіональних програмах Євро-середземноморської співпраці і, що важливим є те, що

ізраїльські громадські організації беруть участь в проектах, які фінансуються в рамках Європейської ініціативи про демократію і права людини.

На думку дослідниці М. Назаренко, аналіз зарубіжної практики щодо реалізації євроінтеграційної політики, дозволяє зробити висновок, що в процесі її реалізації прослідковуються застосування таких механізмів.

1). *Політичний* - заяви лідерів країн про євроінтеграційний вибір, політична воля, конкретні заходи щодо реалізації євроінтеграційної політики.

2). *Інституційно-організаційний* – інституційно-організаційне забезпечення: створення відповідного органу, діяльність якого спрямована на координацію та реалізацію євроінтеграційної політики.

3). *Економічний* – виділення державних бюджетних коштів та залучення позабюджетних на фінансування сфери європейської інтеграції.

4). *Правовий* – нормативно-правове та законодавче забезпечення реалізації євроінтеграційної політики, прийняття концептуальних нормативно-правових актів в сфері європейської інтеграції.

5). *Інформаційний* – інформаційно-аналітичне забезпечення реалізації євроінтеграційної політики в країні, регулярне інформування громадськості щодо євроінтеграційних питань [95].

Варто зауважити, що на кожному етапі європейської інтеграції країни робили акцент на різних механізмах в залежності від потреб, тієї чи іншої ситуації в державі, а своєчасне застосування їх забезпечувало успіх реалізації євроінтеграційної політики.

У цьому контексті видається важливим з урахування зарубіжного та вітчизняного досвіду визначити основні напрямки удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України.

3.2. Основні напрями удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України

Попередньо викладений матеріал, дозволяє резюмувати, що *успішна реалізація євроінтеграційної політики* (курсив наш – Авт.) потребує застосування відповідних *механізмів*:

- політичного;
- інституційно-організаційного;
- правового;
- економічного;
- інформаційного [95].

Вітчизняні науковці наголошують на необхідності удосконалення *політичного механізму* реалізації євроінтеграційної політики України.

Попри те, що політичний діалог між Україною та Європейським Союзом триває давно, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і загальне поле двосторонніх відносин містить цілий комплекс проблем, які ставлять під загрозу майбутнє інтеграції України в європейський політичний, економічний та правовий простір. На думку М. Назаренко, на сьогодні існують підстави, аби характеризувати сучасну стадію відносин Україна - ЄС як стагнацію та регрес, що зумовлено зниженням готовності обох сторін до відкритого та інтенсивного діалогу з метою поглиблення відносин [95; 62, с. 148].

Науковці відзначають, що для удосконалення політичного механізму реалізації євроінтеграційної політики України необхідно:

- 1) чітке дотримання державної стратегії щодо європейської інтеграції;
- 2) прийняття державних рішень, що стосуються євроінтеграційних питань;
- 3) вирішення конфліктів, які виникають під час реалізації євроінтеграційної політики;

4) забезпечення участі громадян під час прийняття політичних рішень з питань євроінтеграційної політики та встановлення громадського контролю за їх виконанням;

5) вироблення принципів взаємовідносин між різними політичними силами метою налагодження їх ефективної роботи під час реалізації євроінтеграційної політики;

6) забезпечення відкритості, прозорості, підзвітності та відповідальності органів влади, а також прогнозованості результатів їх діяльності, що стосується проведенню євроінтеграційної політики тощо.

На думку М. Назаренко ефективне функціонування політичного механізму реалізації євроінтеграційної політики залежить від наступних чинників:

- чітка і послідовна позиція Президента України;

- стабільна і ефективна робота парламенту і уряду;

- підтримка даної політики політичною елітою, а головне – населенням України.

Враховуючи досвід країн Центрально-Східної Європи, слід залучити до інтеграційних процесів всі органи публічної влади, а сама координація при цьому має охоплювати всі без винятку фази політики:

- 1) програмування;

- 2) процес прийняття рішення;

- 3) реалізацію завдань та контроль їх виконання [95].

Поділяємо думку фахівців, щор вироблення узгоджених політичних рішень і реалізація послідовного євроінтеграційного курсу України залежить в першу чергу від політичної волі владних інститутів і їх готовності до компромісів.

Особливий наголос науковцями робиться на удосконаленні *правового механізму* реалізації євроінтеграційної політики України.

Наголосимо, що євроінтеграційна політика являється важливим чинником демократичного розвитку української держави, що підтверджено низкою нормативно-правових актів.

Фахівці оптимістично стверджують, що правовий механізм налагоджено працює - створена досить вагома нормативно-правова база, спрямована на вирішення ряду євроінтеграційних завдань.

Особлива роль у державному управлінні процесами європейської інтеграції належить саме правовому механізму. Виходячи з цього логічним кроком, на думку М. Назаренко, буде прийняття передусім:

1. Концепції реалізації євроінтеграційної політики України.

Концепція реалізації євроінтеграційної політики України, яку необхідно розробити і прийняти з метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення євроінтеграційної політики повинна мати таку структуру:

- а) Загальні положення.
- б) Сучасний стан реалізації євроінтеграційного курсу.
- в) Управління євроінтеграційним процесом України.
- г) Нормативно-правове забезпечення євроінтеграційної політики України [95; 47, с. 166-167].

На думку М. Назаренко у першому розділі Концепції необхідно надати визначення основних понять зокрема євроінтеграційної політики в Україні (нагадаємо, що загальноприйнятого визначення даного поняття не має). Обґрунтувати та визначити мету, цілі, завдання, основні принципи реалізації євроінтеграційної політики України.

У наступному розділі має йтися про сучасний стан реалізації євроінтеграційної політики України, ключові проблеми та здобутки.

Наступний розділ має розглядати внутрішнє забезпечення та визначити основні вектори євроінтеграційного процесу [95].

У четвертому розділі необхідно описати систему нормативно-правового забезпечення євроінтеграційної політики України, визначити

його чітку ієрархію. Саме це дасть змогу уникнути в майбутньому хаотичності та неузгодженості в нормативно-правових документах в євроінтеграційній сфері [95].

Угода про асоціацію та забезпечення ефективної координації політики європейської інтеграції, має передбачати підготовку Національної програми виконання УА з метою:

- підготовки України до членства в ЄС;
- посилення кадрового складу підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання європейської інтеграції;
- забезпечення у державному бюджеті пріоритетного фінансування заходів у сфері європейської інтеграції;
- узгодження економічних реформ із положеннями Порядку денного асоціації Україна–ЄС та в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС;
- проведення публічного обговорення всіх документів у сфері європейської інтеграції та змісту реформ, а також залучення громадянського суспільства до моніторингу стану виконання договірно-правових зобов'язань, прийнятих Україною перед ЄС [62, 167-168].

2. Національної програми виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

На думку науковців (О. Трихліба, В. Палагнюк, М. Назаренко та ін.) на цій стадії мають виконуватися наступні завдання:

- 1) має бути вирішено питання щодо чіткої структури та механізм забезпечення реалізації Національної програми виконання Угоди;
- 2) визначити чіткі повноваження підрозділів ЦОВВ до компетенції яких входять питання європейської інтеграції;
- 3) підготувати та видати розпорядження КМУ щодо роботи над складанням Національної програми виконання Угоди про асоціацію з детальним описом процедур, додатком методології складання планів інституційної розбудови та іншою інформацією [95];

4) розробити та затвердити методологію інституційної розбудови для імплементації acquis;

5) забезпечити механізм відображення фінансових витрат з реалізації Національної програми виконання Угоди до бюджетних запитів в рамках середньострокового фінансового планування;

6) провести підготовку персоналу координуючого органу відповідального за імплементацію Угоди;

7) вивчити міжнародний досвід та проаналізувати можливості запровадження спеціальної процедури розгляду парламентом (і, можливо, КМУ) законопроектів, що стосуються виконання пріоритетних заходів, пов'язаних з імплементацією Угоди.

8) провести глибоке функціональне обстеження як передумову успішного складання планів інституційної розбудови органів влади тощо [62, с. 153-156];

9) удосконалити стратегічне та бюджетне забезпечення виконання Національної програми виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Вітчизняними науковцями цілком слушно акцентується увага і на необхідності розробки і впровадження *нової Стратегії інтеграції України до ЄС*. При цьому зазначається, що розробка Стратегії передбачає підготовку стислого за обсягом, чітко сформульованого та змістовного документа із викладенням довгострокових пріоритетів у двосторонніх відносинах, а також головні управлінські та фінансові інструменти реалізації цілей та завдань стратегії [95].

На думку фахівців у цих та інших нормативно-правових актах мають бути чітко визначені:

1) мета державної політики у сфері європейської інтеграції України та її головні цілі, їх пріоритети, а також принципи здійснення;

2) суб'єкти формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України;

3) їх функції, розподіл повноважень та відповідальності між ними, правова регламентація взаємодії в процесі формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції;

4) механізми забезпечення реалізації євроінтеграційної політики, зокрема, моделі прийняття державно-управлінських рішень, основні напрями інституційної політики тощо [95].

Наступний крок, на який звертають увагу спеціалісти – це удосконалення *інституційно-організаційного механізму* реалізації євроінтеграційної політики України.

Слід наголосити, що інституційно-організаційне забезпечення в різних країнах мало багато спільних рис. Зокрема уряди цих країн вирішували такі завдання:

1. Створення та функціонування централізованого механізму, що забезпечував би і політичну, і адміністративну координацію роботи уряду щодо імплементації Угоди. Такий механізм найчастіше мав форму спеціального органу виконавчої влади. Такий орган отримував відповідні повноваження та інституційну спроможність для забезпечення в процесі виконання угоди з ЄС координації та комунікації центральних органів виконавчої влади між собою, з партнерами в Євросоюзі, зацікавленими сторонами в країні та за кордоном, громадськістю загалом [95].

2. Розбудова інституційної спроможності виконавчої вертикалі в усіх секторах, охоплених зобов'язаннями країни за угодою з ЄС, що включає відповідні центральні, територіальні (регіональні) та місцеві органи виконавчої влади, до розробки секторних частин національної програми та їх виконання.

Найявний міжнародний досвід виконання угод з Європейським Союзом, подібних до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, свідчить на користь створення інституційно-організаційного механізму виконання УА, який:

- по-перше, надасть процесу адміністрування та виконання УА чіткості та структурованості;

- по-друге, дозволить мобілізувати під виконання зобов'язань значні донорські ресурси;

- по-третє, генеруватиме звітність, яка є надійною базою для оцінки прогресу виконання зобов'язань як самою асоційованою країною, так і Європейським Союзом [95].

На думку науковців, досвід зарубіжних країн щодо інституційно-організаційного забезпечення формування та успішної реалізації євроінтеграційної політики зумовлює розбудову централізованої моделі координації європейської інтеграції. На практичному рівні це стосується створення координаційного органу з питань європейської інтеграції, який завдяки правильній організації виконання євроінтеграційного процесу, здійснюватиме координацію політики європейської інтеграції від підписання та імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір. На думку М. Назаренко таким центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом повинно стати *Національне агентство України з питань європейської інтеграції* [95; 62, с. 156].

Основними завданнями «Національного агентства повинні бути:

- започаткування, організація та координація євроінтеграційних процесів, зокрема у сфері економічних та соціальних питань;

- координація роботи та моніторинг інституцій у процесі імплементації зобов'язань узятих в рамках Угоди про асоціацію;

- підготовка відповідних стратегічних документів та національних програм, що стосуються процесу європейської інтеграції;

- проведенням інформаційно-роз'яснювальної діяльності, шляхом використання місцевих представництв профільних міністерств відповідно до сфери їхньої компетенції – особливо у випадку, коли такі представництва мають відповідальних за напрямок європейської інтеграції в регіонах [95];

- адаптація національного законодавства з законодавством ЄС, оцінка даного процесу;

- координація та моніторинг процесу нормотворчої роботи згідно з *acquis communautaire*, а також забезпечення перевірки відповідності нормотворчих актів

законодавству Європейського Союзу координація перекладу актів *acquis* ЄС на українську мову;

- спрямування та координація допомоги ЄС, а також регіональних програм і програм транскордонного співробітництва;

- співпраця з ЄС з огляду на виконання індивідуальної програми вимог;

- координація заходів, пов'язаних з отриманням та використанням іноземної допомоги;

- ініціювання заходів, спрямованих на підготовку до процесів інтеграції з огляду на інформаційні потреби, концепції та кадрові ресурси;

- постійна співпраця з інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення їх участі в євроінтеграційних процесах України;

- інформування громадськості щодо реалізації євроінтеграційної політики України, а також про проведення реформ та змін у суспільстві, що пов'язані з процесом європейської інтеграції [95];

- виконання завдань у сфері безпеки та захисту держави у відповідності до повноважень викладених у окремих положеннях;

- організація навчання державних службовців з питань реалізації євроінтеграційної політики;

- здійснення в межах своїх повноважень контроль за ефективним та результативним проведенням політики і сфері європейської інтеграції;

- здійснення разом з іншими центральними органами виконавчої влади, що відповідають за проведення євроінтеграційної політики, підготовку науково обґрунтованих пропозицій з питань реалізації даної державної політики, організація в установленому порядку наукових та експертних досліджень з питань реалізації політики у сфері європейської інтеграції;

- співпраця в установленому порядку з інституціями Європейського Союзу;

- виконання інших задач доручені Прем'єр-міністром або що витікають з окремих нормативно-правових актів» [95]

Дана структура повинна мати демократичну легітимізацію, бути прозорою та відкритою, і, звичайно, ефективною.

Національне агентство відповідно до покладених на нього завдань:

«1) формує євроінтеграційну політику та забезпечує її реалізацію;

2) бере участь у розробленні проектів Державної програми економічного і соціального розвитку України;

3) в межах компетенції готує пропозицій до щорічних та позачергових послань Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України;

4) розглядає пропозиції центральних і місцевих органів виконавчої влади, наукових установ та громадських організацій щодо визначення пріоритетних

напрямів проведення євроінтеграційної політики, вдосконалення механізмів її реалізації;

5) контролює в межах своїх повноважень додержання в державних органах влади відповідного законодавства з питань євроінтеграційної політики України;

6) проводить аналіз проектів державних цільових програм, інших нормативно-правових актів стосовно реалізації державної євроінтеграційної, готує висновки, рекомендації щодо доцільності їх прийняття;

7) вивчає зарубіжний досвід з питань, що належать до компетенції Комітету та готує пропозиції щодо його запровадження в Україні;

8) ініціює проведення моніторингу виконання відповідних державних цільових програм, їх вплив на ситуацію в країні;

9) сприяє проведенню інформаційно-аналітичної та науково-методичної роботи, спрямованої на роз'яснення населенню важливості здійснення даної політики;

10) надає роз'яснення щодо застосування законодавства з питань європейської інтеграції, які оприлюднюються у ЗМІ тощо».

З метою ефективної реалізації євроінтеграційної політики України Національне агентство, на думку М. Назаренко, повинно мати територіальні органи влади в усіх обласних центрах України – Головне управління з питань європейської інтеграції Національного агентства України з питань європейської інтеграції (далі - Головне управління) в відповідній області [95].

Слід наголосити, що фахівці, експерти євроінтеграції наголошують на важливості ролі в структурі Національного агенства *Громадської ради*. Направду, справжній демократичний устрій та забезпечення добробуту неможливі без наявності розвиненого громадянського суспільства. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, переговори щодо укладання якої тривають, має наблизити Україну до Європейського Співтовариства,

покращити політичне співробітництво, посилити торгівлю та інвестування, що сприятиме економічному розвитку та добробуту України.

Існує багато прикладів інституалізації залучення громадянського суспільства до двосторонніх та багатосторонніх відносин ЄС з третіми країнами без відповідного забезпечення такого залучення у міжнародній договірній практиці. Одним з найцікавішим, як зазначають науковці, є досвід Хорватії та країн Середземномор'я (країн, що охоплені так званим Барселонським процесом). Двосторонні органи на рівні громадянського суспільства існують у випадку відносин ЄС з країнами-кандидатами на вступ (наприклад Хорватія до моменту її вступу в ЄС) [95].

Іншим прикладом є діяльність багатосторонньої платформи організацій громадянського суспільства з ЄС та країн Середземномор'я – Євросередземноморська неурядова платформа. Ця платформа була утворена як мережа організацій громадянського суспільства з усіх країн Євросередземноморського партнерства і зареєстрована як асоціація за законодавством Франції з штаб-квартирою у Парижі 2002 року. Євросередземноморська неурядова платформа покликана реформувати Євросередземноморський громадський форум, що був започаткований 1995 року в рамках Барселонського процесу. Форум є місцем діалогу для тематичних, регіональних та субрегіональних мереж, місцевих та національних платформ, і збирається раз на рік у той же час, що і конференція міністрів закордонних справ країн Євросередземномор'я. Форум збирається за участі великої кількості представників громадянського суспільства з ЄС та країн Середземномор'я і готує конкретні рекомендації і пропозиції для міністерських конференцій Євросередземноморського партнерства. Форум фінансується з бюджету ЄС, виділеного на Головування тієї чи іншої країни-члена ЄС. Крім того, в рамках Євросередземноморського партнерства проходить щорічний Саміт ЄЕСК. Саміт представлений Європейським економічним і соціальним Комітетом та відповідними органами з країн Середземномор'я. Під час

Саміту розглядаються питання міграції, ЗВТ, енергії та водних ресурсів, зовнішнього боргу південних та північних середземноморських країн [95].

Таким чином, інституалізація співпраці між громадянським суспільством ЄС та третіх країн може здійснюватися у формі спільного консультативного органу, який з боку ЄС представляє ЄЕСК, а з боку третьої країни – його відповідник, що об'єднує роботодавців, профспілки та інші організації громадянського суспільства (ОГС). Такий орган відіграє дорадчу роль до двосторонніх органів політичного діалогу, що функціонують в рамках угод між ЄС та третьою країною. Єдиної платформи, яка би репрезентувала українське громадянське суспільство наразі немає. Утім, можливо, її не може бути в принципі, адже громадянське суспільство є достатньо неоднорідним. Тим не менше, на сьогодні сформувалися окремі платформи/об'єднання, які тою чи іншою мірою репрезентують ті чи інші інтереси [62, с. 172].

Як зазначають науковці, українське громадянське суспільство повинно максимально використовувати усі можливі канали співпраці з ЄС та впливу на розвиток відносин між Україною та ЄС. Отже, має йтися про налагодження співпраці з платформами країн-членів ЄС, які входять до пан-європейських мереж, що надасть змогу українським ІГС долучитися до діяльності відповідних мереж.

Зацікавленість держави в урахуванні думки громадськості виражається в консультаціях із громадськістю з широкого кола питань, наданні громадянам усієї інформації й веденні просвітницької роботи, необхідної для того, щоб допомогти їм розібратись у питаннях державної політики та мати змогу надавати компетентні рекомендації, а також щоб дізнаватися про думку різних верств населення. Звичайно, основним показником ефективності консультацій повинно використання державою рекомендацій, отриманих у результаті такого роду обговорень [62, с. 167].

Основними завданнями громадської ради повинні бути:

- участь у процесі реалізації євроінтеграційної політики;

- врахування думку громадськості у процесі реалізації євроінтеграційної політики;

- проведення консультацій з громадськістю щодо пропагування європейських стандартів співпраці тощо.

Слід наголосити, що в Україні існує велика кількість громадських рад при органах влади, однак їх діяльність є недієвою та носить переважно формальний характер. «Причинами такої ситуації являються:

1) відсутність механізму взаємодії між органами влади та громадянським суспільством;

2) пасивна позиція громадських організацій;

3) інертність органів державної влади та/або не бажання владних структур співпрацювати з ІГС» [95].

Говорячи про регіональний вимір європейської інтеграції та досвід країн, що виконували УА, можна стверджувати, що підрозділи, які б опікувалися питаннями європейської інтеграції, необхідні у всіх інституціях, що мають справу з адаптацією законодавства та/або з застосуванням адаптованого законодавства. Водночас, як стверджують фахівці, якщо в країні діє механізм централізованої розробки політики, необхідність у регіональних підрозділах європейської інтеграції значно знижується. В такому випадку вони можуть або бути повністю відсутні, або ж підпорядковуватися кожен своєму профільному міністерству, яке централізовано займається розробкою відповідної політики.

Наступний крок - удосконалення *економічного механізму* реалізації євроінтеграційної політики України.

Як зазначає М. Назаренко, успішною умовою реалізації євроінтеграційної політики в Україні є розробка і застосування ефективного економічного механізму реалізації даної політики. «Удосконалення економічного механізму повинно здійснюватися у вимірі наступних складових частин:

- 1) стимулювання науково-технічного прогресу;
- 2) оптимізація організації і системи оплати праці;
- 3) залучення інвестицій;
- 4) внесення необхідних змін до законів України та постанов Уряду України;
- 5) підготовки спеціалістів тощо» [95].

Досвід країн Центральної та Східної Європи демонструє, що забезпечити економічний ріст країни на якісно нових основах можливо тільки за умови залучення та ефективного використання зовнішніх фінансових ресурсів, у тому числі і міжнародній технічній допомозі. Іноземна допомога може стати тим каталізатором трансформаційних процесів і структурної перебудови, розвитку ринкових відносин, та буде безпосередньо сприяти інтеграційним процесам в українській державі.

Для того, щоб отримати кошти від Європейського Союзу, наприклад міжнародну технічну допомогу, необхідним завданням постає побудова сучасної, гнучкої та прозорої законодавчої бази, спроможної забезпечити використання залучених грантів у відповідності до поставлених планів.

Для цього необхідно виконати наступні завдання:

- 1) визначити дійсні потреби в коштах;
- 2) забезпечити доступ суспільства до інформації щодо використання наданих коштів;
- 3) створити бази даних, в яких будуть розписані всі витрати та надані бюджетні звіти;
- 4) удосконалити нормативно-правову базу в системі залучення та використання донорських коштів тощо.

Ну і нарешті - удосконалення *інформаційного механізму* реалізації євроінтеграційної політики України.

Інформаційний механізм – система взаємопов’язаних методів, засобів, заходів, які забезпечують створення і функціонування технології процесу збирання, передачі, переробки, зберігання та видачі, а також використання інформації [62, с. 172; 95], з метою ефективного реалізації євроінтеграційної політики.

Інформаційно-аналітична діяльність (що забезпечує інформаційний механізм) – це основний напрям роботи фахівця-аналітика чи органу влади у сфері державного управління, політики, економіки, що пов’язаний з виявленням, отриманням, ознайомленням, обробкою, опрацюванням первинних даних та відомостей для перетворення їх на аналітичну інформацію.

Розбудова широкого громадського консенсусу щодо інтеграції з ЄС обумовлює необхідність здійснення масштабної інформаційно-просвітницької роботи з цих питань проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької роботи.

В Україні накопичено певний досвід її здійснення, зокрема в рамках реалізації Державних програм інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 та 2008-2011 років. Проте аналіз їх реалізації свідчить про суттєві недоліки в організації цієї роботи. З урахуванням досвіду країн Центрально-Східної Європи, де діяла добре продумана, ефективна стратегія інформаційної політики щодо роз’яснення населенню перспектив вступу до ЄС, доцільно розробити Концепцію інформаційної стратегії європейської інтеграції, поклавши в її основу диференційований, адресний підхід до різних соціальних груп українського населення [95]. На думку науковців особливого значення набуває забезпечення доступу до європейських інформаційних ресурсів (правничих, бібліографічних та інших) як учасників процесу законопроектної та аналітичної роботи у сфері адаптації законодавства України до права ЄС, так і широкого загалу суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це потребує створення Національного центру (банку) комп’ютерної бази

україномовних даних щодо ЄС, яка має включати, насамперед, правові акти ЄС у пріоритетних сферах адаптації та оперативно реагувати на відповідні зміни, що відбуваються в праві ЄС. А думку М. Назаренко «важливо також організувати наступне:

- переклад та публікацію українською мовою ключових джерел права Європейського Союзу;

- інформування всіх зацікавлених сторін про процес та результати адаптації національного права до права ЄС;

- передплату на офіційні правові видання Європейського Союзу органам, що залучені до процесу адаптації;

- порівняльно-правові дослідження процесів уніфікації та гармонізації права в державах-членах Європейського Союзу, особливо в державах ЦСЄ - нових членах ЄС;

- дослідження досвіду підготовки до вступу в ЄС держав ЦСЄ та поширення інформації про нього в Україні;

- поліпшення інформаційного наповнення, доповнення аналітикою та забезпечення постійного оновлення урядових україномовних сайтів та рубрик з питань європейської інтеграції;

- створення загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейської інтеграції, забезпечення до неї вільного доступу учасників інтеграційного процесу;

- створення спеціалізованої бібліотеки європейського права тощо» [95]

Завдання інформаційно-аналітичної роботи в структурі управління процесом європейської інтеграції достатньо широкі й мають включати:

- 1) моніторинг процесів інтеграції України до ЄС;

- 2) прогнозування тенденцій розвитку інтеграційних процесів з метою попередження тих чи інших проблем;

3) визначення позицій різних суб'єктів та учасників співробітництва України і ЄС, широких верств суспільства щодо перспектив інтеграції України до ЄС, можливості їх підтримки перспективних державно-управлінських рішень;

4) забезпечення безпосереднього процесу прийняття державно-управлінських рішень з питань європейської інтеграції тощо [62, с. 175-176].

Науковці наголошують, що враховуючи те, що на кожному з етапів реалізації євроінтеграційної політики України кожен з вищезазначених механізмів відіграє важливу роль, дедалі більшої актуальності набуває питання функціонування *комплексного механізму*, оскільки саме він дозволить максимально використати потенціал окремо взятих механізмів державного управління та створити ефективно-функціонуючу систему впровадження даної державної політики в різних сферах суспільно-політичного буття завдяки їх постійній взаємодії. Мова йдеться про такий механізм, що став би універсальною моделлю, яка б відображала всі елементи і процеси інтеграції України в європейський простір, була б направленою на досягнення пріоритетних цілей в сфері євроінтеграційної політики та, відповідно, базувалася на основних наукових принципах: об'єктивності, цілісності, доцільності, наукового обґрунтуванні, узгодженості, чіткій координованості дій тощо.

Як резюмує дослідниця М. Назаренко «Під час реалізації євроінтеграційної політики кожен механізм повинен виконувати наступні завдання:

Політичний механізм: 1) відповідає за формування концептуальних засад євроінтеграційної політики, 2) обґрунтовує вибір пріоритетних напрямків подальшого розвитку і реалізації євроінтеграційної політики, 3) скоординовує свої дії на зміцнення суспільних зносин у сфері політики європейської інтеграції [95].

Інституційно-організаційний механізм: 1) створює ефективне інституційне середовище, що забезпечує реалізацію євроінтеграційної політики України при мінімізації негативних впливів інституційних конфліктів та інституційних пасток, які виникають при переході однієї системи в іншу; 2) координує та узгоджує процес європейської інтеграції з різними суспільними групами; 3) несе відповідальність за ефективність та результативність реалізації євроінтеграційної політики; 4) сприяє підвищенню ефективності функціонування владних інститутів у сфері реалізації євроінтеграційної політики; 5) розробляє та впроваджує нові моделі управління в сфері євроінтеграційної політики; 6) відповідає за визначення цілей, завдань, функцій та методів управління євроінтеграційними процесами в Україні; 7) координує ефективне функціонування та взаємозв'язок організаційних структур, що відповідають за реалізацію євроінтеграційної політики; 8) здійснює контроль за діяльністю державних інституцій в сфері політики європейської інтеграції та фіксує результати їх функціонування [95].

Економічний механізм: 1) забезпечує стаке фінансування євроінтеграційної політики; 2) забезпечує раціоналізацію структури витрат бюджетів усіх рівнів зі спрямуванням бюджетних коштів на реалізацію заходів пріоритетного євроінтеграційного розвитку; 3) розробляє механізм залучення фінансових коштів небюджетних джерел.

Правовий механізм: 1) забезпечує дієвою нормативно-правовою базою щодо реалізації євроінтеграційної політики в Україні; 2) розробляє і впроваджує державні стандарти в сфері євроінтеграційної політики; 3) здійснює відповідні експертизи нормативно-правових актів, що стосуються проведення даної політики; 4) адаптація законодавства України до законодавства ЄС тощо.

Інформаційний механізм: 1) координує і погоджує дії держави і суспільства; 2) запроваджує новітні ІТ-технології щодо моніторингу основних напрямків євроінтеграційної політики; 3) забезпечує вільний

доступ до інформації щодо євроінтеграційної ситуації в країні, її збір та поширення; 4) сприяє внутрішньоурядовій та міжвідомчій інформаційній взаємодії» [95].

Комплексний механізм надасть можливість здійснювати організуючий, регулюючий, координуючий та практичний вплив держави на суспільну життєдіяльність людей для досягнення поставлених цілей, що забезпечить розвиток держави в євроінтеграційному напрямку з додержанням низки визначальних принципів. Важливість комплексного механізму полягає в тому, що завдяки його реалізації буде ефективно відбуватися узгодження інтересів влади з інтересами громадських і політичних сил. Комплексний механізм під час виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом забезпечить «надання процесу адміністрування та виконання УА чіткості та структурованості; мобілізацію під час виконання зобов'язань значних донорських ресурсів; генерацію звітності, яка є надійною базою для оцінки прогресу виконання зобов'язань як самою асоційованою країною, так і Євросоюзом» [95].

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз зовнішньодержавного вдосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України дозволяє сформулювати наступні висновки.

По-перше, комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики – це сукупність засобів, методів, принципів, що забезпечують розробку, координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики країни щодо інтеграції з ЄС, створюють відповідні умови для успішної реалізації євроінтеграційної політики, несуть відповідальність за ефективність та результативність проведення даної політики з метою досягнення поставлених цілей

По-друге, успішність проведення євроінтеграційної політики забезпечується поєднанням політичного, інституційно-організаційного, правового, економічного, інформаційного механізмів, а саме: 1) політичний - євроінтеграційний вибір лідерів країн, дотримання даного політичного курсу; 2) інституційно-організаційний - наявність дієвих структур, на які покладено функції координації та контролю за реалізацією євроінтеграційної політики; 3) економічний - фінансове забезпечення реалізації політики у сфері європейської інтеграції, залучення бюджетних та позабюджетних коштів; 4) правовий - законодавче закріплення статусу євроінтеграційної політики на вищому рівні, відповідне нормативно-правове та законодавче забезпечення: прийняття відповідної Національної програми з прийняття *acquis*, координація, розробка і моніторинг програм із гармонізації, перевірки проектів на відповідність, імплементації програм до права ЄС тощо; 5) інформаційний – всебічне висвітлення євроінтеграційних питань.

Задіяння комплексного механізму, надасть можливість здійснювати організуючий, регулюючий, координуючий та практичний вплив держави на життєдіяльність суспільства для досягнення поставлених цілей,

забезпечуючи розвиток держави в євроінтеграційному напрямку з додержанням низки визначальних принципів, цінностей та стандартів.

На думку фахівців, щоб механізми реалізації євроінтеграційної політики запрацювали в Україні, першочерговим постає вирішення таких завдань:

- 1) вироблення узгоджених політичних рішень і реалізація послідовного євроінтеграційного курсу, що залежить насамперед від політичної волі владних інститутів та їх готовності до компромісів;
- 2) створення Національного агентства з питань європейської інтеграції, метою функціонування якого є оптимізація нинішньої системи державного управління у сфері реалізації євроінтеграційної політики, розв'язання її основних організаційних проблем;
- 3) прийняття відповідних нормативно-правових актів (Концепції реалізації євроінтеграційної політики України, Національної програми виконання Угоди про асоціацію, нової Стратегії інтеграції України до ЄС тощо);
- 4) забезпечення постійного фінансування шляхом залучення коштів державного та місцевих бюджетів;
- 5) створення окремого департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення в структурі Національного агентства з питань європейської інтеграції, який виконував би інформаційно-аналітичне забезпечення систематично співпрацював би з інститутами громадянського суспільства, з метою забезпечення їх безпосередньої участі в євроінтеграційних процесах та інформуванні населення щодо реалізації євроінтеграційної політики України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведений аналіз теоретико-правових засад євроінтеграційної політики України дозволяє сформулювати загальні висновки.

1. На основі опрацювання нормативно-правової бази, наукової літератури здійснено спробу визначити *теоретико-методологічні засади успішного здійснення євроінтеграційної політики шляхом удосконалення механізмів її реалізації*.

2. Євроінтеграційна політика України є складним і комплексним завданням у сфері забезпечення функціонування державного управління. На шляху української держави до Об'єднаної Європи зростає не лише роль держави як законотворчого, регулюючого та контролюючого органу, а й роль громадськості, яка отримує можливість брати участь у процесі прийняття рішень, що є необхідною умовою для успішної інтеграції України з ЄС.

Міждисциплінарний характер *механізмів* реалізації євроінтеграційної політики України потребує здійснення дослідження на двох рівнях: понятійно-категоріальному і розкритті суті механізмів реалізації політики через виявлення передумов, причин і ключових факторів, що впливають на ефективність та результативність їх функціонування. Матеріали магістерської роботи дозволяють резюмувати, що переважна більшість досліджень стосуються питання реалізації євроінтеграційної політики України загалом, але недостатньо теоретико-практичних напрацювань щодо вдосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики.

3. Під європейською інтеграцією розуміється процес під час якого об'єднуються держави заради співпраці в різних сферах суспільного буття з метою поліпшення життя населення. Так як кожна країна переслідує різні цілі на міжнародній арені, то європейська інтеграція для України може розглядатися як співробітництво та партнерство з ЄС з метою підвищення життєдіяльності суспільства шляхом орієнтації на європейські цивілізаційні

цінності, принципи, стандарти. Тобто, євроінтеграційна політика України – це діяльність держави (конкретні заходи) щодо реалізації європейської інтеграції, яка повинна складатися з наступних елементів:

- теоретичні та концептуальні настанови щодо реалізації європейської інтеграції України;
- нормативно-правова база, що має проєвропейський характер;
- інституційно-організаційне забезпечення, що орієнтоване на інтеграцію в європейський політичний, економічний та правовий простір;
- повноцінне фінансове забезпечення реалізації євроінтеграційної політики;
- підтримка населенням України, вибраного державою європейського курсу тощо.

4. Дослідження нормативно-правового та організаційного забезпечення процесів європейської інтеграції України (розпочинаючи з 1991 р.) показало, що воно створювалося відповідно до потреб того часу, і не передбачало довгострокової перспективи розвитку відносин з ЄС. Внаслідок цього, у нашій державі відсутнє чітко визначене законодавчо проблемно-орієнтоване правове поле, що стосується процесів європейської інтеграції.

Слід наголосити, що на законодавчому рівні врегульовані лише питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Проведена значна кількість інституційно-організаційних змін у системі органів, діяльність яких спрямована на забезпечення координації та реалізації євроінтеграційної політики України. Це сприяло тому, що нині існує набір розрізнених євроінтеграційних процесів в окремих органах державної влади, що часто дублюються. Це призводить до малоефективної реалізації євроінтеграційної політики в країні загалом.

5. Євроінтеграційна політика України реалізовується через механізми, що представляють собою конкретні заходи. Вони використовуються органами державної влади та суспільством для її успішного проведення.

Такі механізми різні за формою та ефективністю. Реалізація євроінтеграційних прагнень України можлива лише за умови застосування механізмів, що забезпечать скоординоване керівництво суспільними процесами держави в євроінтеграційному напрямку. Такими механізмами реалізації євроінтеграційної політики є: політичний, правовий, інституційно-організаційний, економічний, інформаційний.

6. Основними факторами, що негативно впливають на функціонування механізмів реалізації євроінтеграційної політики і гальмують рух України в даному напрямку, є:

- постійні інституційно-організаційні перебудови управлінських структур у сфері координації та реалізації євроінтеграційної політики України;

- неналежне фінансування даного напрямку;

- дещо різноспрямоване нормативно-правове забезпечення реалізації євроінтеграційної політики;

- відсутність нормативно встановленого порядку підготовки та прийняття підзаконних нормативних актів;

- слабка система зв'язків із громадськістю;

- відсутність ефективної стратегії інформування і комунікації тощо.

7. Визначено основні етапи реалізації євроінтеграційної політики України:

I етап – підготовка до підписання та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

II етап – імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

III етап – інтеграція в європейський політичний, економічний, правовий простір.

Поділяємо позицію науковців, експертів, що успішна реалізація євроінтеграційної політики та вирішення завдань на кожному етапі можливе лише тоді, якщо задіяти політичний, інституційно-організаційний,

правовий, економічний, інформаційний механізми, відповідно до критеріїв їх дієвості: доцільності, економічності, ефективності.

8. Зарубіжний досвід реалізації євроінтеграційної політики показав, що для успішної реалізації євроінтеграційної політики України потрібно створити нові та/або реформувати управлінські інституції, що існують; які б сповна відповідали критеріям, розробленим ЄС для інтеграції; гарантувати нормативно-правове та фінансове забезпечення реалізації євроінтеграційної політики, зокрема під час проведення ключових реформ у країні; мати ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення щодо євроінтеграційних процесів і, як наслідок, отримати підтримку з боку населення щодо проведення даної політики тощо.

9. Проведений системний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дав змогу виокремити основні напрями *удосконалення механізмів реалізації євроінтеграційної політики України*, а саме:

а) *політичний механізм* – вироблення принципів взаємовідносин між різними політичними силами з метою налагодження їх ефективної роботи під час реалізації євроінтеграційної політики; забезпечення відкритості, прозорості, підзвітності та відповідальності органів влади, а також прогнозованості результатів їх діяльності, що стосується проведення євроінтеграційної політики тощо;

б) *інституційно-організаційний механізм* – створення Національного агентства України з питань європейської інтеграції; для оптимізації нинішньої системи державного управління у сфері реалізації євроінтеграційної політики, розв'язання її основних організаційних проблем;

в) *економічний механізм* – визначення реальних потреб у коштах на основі аналізу стану фінансового забезпечення органами державної влади заходів з інтеграції враховувати всі види забезпечення: інституційно-організаційне, кадрове, інформаційне, матеріально-технічне тощо з метою створення умов для поліпшення інтеграційних процесів;

г) *правовий механізм* – підготовка Національної програми виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з метою підготовки української держави до повноправного членства в ЄС; формування та реалізація Стратегії інтеграції України до ЄС; створення базового документу в євроінтеграційній сфері - Концепцію реалізації євроінтеграційної політики України;

д) *інформаційний механізм* – створення в структурі Національного агентства України з питань європейської інтеграції департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, який виконує наступне: у контексті аналітики – діагностичну, прогностичну, рекомендаційну та контролюючу функції, а в контексті інформаційного забезпечення – організацію зв'язків із громадськістю, комп'ютерно-технічне забезпечення, інформаційно-довідкові, редакційно-видавничі функції тощо. Це сприятиме проведенню широкомасштабної інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи для консенсусу між органами влади та громадськістю щодо інтеграції України з ЄС.

10. Під час проведення євроінтеграційної політики функціонування саме комплексного механізму сприятиме створенню умов, необхідних для успішного проведення євроінтеграційної політики України, а саме:

- встановленню чіткої відповідальності між органами державної влади за реалізацію євроінтеграційної політики, стратегічних пріоритетів та завдань у даній сфері;

- налагодженню інституційної узгодженості у розподілі повноважень і відповідальності на державному та територіальному рівнях;

- перешкоджанню дублюванню окремих функцій в органах влади під час реалізації євроінтеграційної політики;

- підвищенню рівня довіри та підтримки громадянами проведення євроінтеграційної політики у державі;

- забезпеченню гарантованого стабільного фінансування даної галузі тощо.

Також важливого значення набувають наукові розвідки з питань:

1) взаємодії між собою всіх гілок влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства під час формування та реалізації євроінтеграційної політики України;

2) удосконалення системи підготовки фахівців, із урахуванням сучасних тенденцій зміни системи державного управління в євроінтеграційній сфері та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавство

1. Конституція України. Із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року № 742-VII, від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. / Відомості Верховної Ради України, 2016, № 28, ст. 532.

2. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. // Офіційний вісник України. - 2004. - № 15. - Ст. 1022.

3. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», за станом на 01.07.2010 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР) - 2010 - № 40 - 527 с.

4. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Співтовариством і Україною від 14.06.1994 р. № 237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 46.

5. Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки: Указ Президента України від 25.10.2017 р. № 43/2017 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Strategy.doc.

6. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 698 с.

7. Розпорядження Президента України від 27.06.99 №151/99-рп «Про Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/normatyvna-baza/ukazy/53882.html>.

8. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

9. Указ Президента України від 21.08.04 № 965/2004 «Питання організації виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/normatyvna-baza/ukazy/53884.html>.

10. Указ Президента України від 14.09.00 № 1072/2000 «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/normatyvna-baza/ukazy/53883.html>.

11. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента від 11.06.1998 р., № 615/98 // Офіційний Вісник України. — 1998. - № 24. - Стор. 3.

12. Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.06 № 256 «Про вдосконалення організації роботи з приведення національного законодавства у відповідність з європейськими нормами і стандартами». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/normatyvna-baza/rishennia/53888.html>.

14. Розпорядження КМУ від 9 червня 2010 р. № 1196-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2010 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського

Союзу». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/normatyvna-baza/rishennia/53890.html>

Судова практика

15. Рішення у справі C-259/95 «Європейський Парламент проти Ради» від 02.10.1997 [Текст] // ECR. – 1997. – Р. I-5313, para. 17.

Монографічна література, фахові статті, матеріали періодики

16. Абетка законодавства Європейського Співтовариства / Пер. з англ. – К.: ТОВ «Вірусам», 2001. – 112 с.

17. Аракелян, М. Р. Право Європейського союзу: підручн. / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – Одеса : Фенікс, 2012. – 390 с.

18. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : монографія / І. В. Артёмов; М-во освіти і науки України. Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філософії та євроінтеграц. дослідж. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с

19. Брацук, І. З. Імплементация права Європейського Союзу в національних правопорядках держав-членів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / І. З. Брацук. – Х., 2011. – 20 с.

20. Барановський Ф. В. Європейська інтеграція та демократичний розвиток України: концептуальний аналіз взаємовпливу: монографія / Ф. В. Барановський / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса. - Луганськ : Елтон-2, 2007. - 407 с.

21. Батаренко, А. О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України / А. О. Батаренко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. - 2014. - № 1. - С. 34-37.

22. Бутейко А. Стан та перспективи реалізації стратегічного курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію / А. Бутейко // Євроатлантикінформ. - 2005. - № 6. - С. 6-9.

23. Веселовський А. І. Європейська інтеграція України: між омріяним поверненням і «домашньою роботою» / А. І. Веселовський, І. В. Куліш // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. - 2009. - Вип. - С. 62-69.

24. Васюк Н. О. Україна - Європейський Союз: сучасний стан та перспективи розвитку / Н. О. Васюк // Інвестиції: практика та досвід. - 2014. - № 7. - С. 148-153.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001 - 1440 с.

26. Горенко О. М. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та Україна / О. М. Горенко; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. - К., 2002. - 170 с.

27. Горенко О. М. Соціальні горизонти європейського єднання і Україна: концептуально-історичні підходи та політична практика / О. М. Горенко; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. - К., 2007. - 376 с.

28. Гнатюк М. Переваги стратегії приєднання України до Європейського Союзу: SWOT аналіз / М. Гнатюк // Політ. менеджмент. - 2010. - № 3. - С. 147-153.

29. Грицяк І.А. Інтеграція європейська: Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; наук.-ред. Колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. - К. : НАДУ, 2011. Т. 7. - 764 с.

30. Гнидюк Н., Федонюк С. Розширення ЄС та досвід реформ країн Центрально-Східної Європи у контексті приєднання до ЄС / Навч. пос. за заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О.Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. – К.: Вид-во «Міленіум», 2009. - 354 с.

31. Головка О. І. Механізм адаптації законодавства європейських держав до правових стандартів Європейського Союзу / О. І. Головка //

Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. - К. : Юстініан, 2006. - С. 551-568.

32. Гуменюк А.Г. Політика Східного партнерства» щодо України: аналіз та оцінка // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2011. - Вип. 97(2). - С. 138-145.

33. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади / І. А. Грицяк. – К. : К. І. С., 2006. – 398 с.

34. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посіб. / І. А. Грицяк. – К.: К. І. С., 2004. – 260 с.

35. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. – К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. – 208 с.

36. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.

37. Європейське право: право Європейського союзу: підручник у трьох кн. / Кн. третя: Право зовнішніх зносин Європейського Союзу / В. І. Муравйов, М.М. Мікієвич, І.Г. Білас та ін. – К.: «Ін Юре». – 2015. – 408 с.

38. Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України / В. П. Горбатенко (ред.). - К. : Юридична думка, 2005. - 329 с.

39. Євглевська, О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі / О. Л.

Євглевська // Держ. буд-во та місц. самоврядування: зб. наук. пр.; редкол.: Ю. П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2009. – Вип. 17. – С. 118–129.

40. Загайнова Л. Інтеграційні процеси України: сучасні наукові розвідки / Л. Загайнова, О. Руденко // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філос. та євроінтеграц. дослідж.; [редкол.: В. І. Артёмов та ін.]. – Ужгород, 2009. – Вип. 1. – С. 148–163.

41. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. / М. В. Кравчук. (авт.-упоряд.) – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 524 с.

42. Кравчук І. Стратегічне планування європейської інтеграції України / І. Кравчук // Право України. - 2008. - № 12. - С. 112-117.

43. Кравчук І. Управління процесом гармонізації права Словацької Республіки з правом ЄС / Кравчук І. // Вісник НАДУ при Президентові України. - 2005. - № 1. - С. 352-359.

44. Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України / О. О. Ковальова / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. - К., 2003. - 340 с.

45. Культурно-цивілізаційний простір Європи та Україна: особливості становлення і сучасні тенденції розвитку: колективна монографія / кер. авт. кол. і науковий редактор д.і.н., професор А. І. Кудряченко // Інститут європейських досліджень НАН України - К.: Університет «Україна», 2010 - 405 с.

46. Калінічева Г.І. Україна - Європа: стан наукової розробки проблем взаємовідносин / Г.І.Калінічева // Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За ред. д. і. н., проф. А. І. Кудряченка. - К.: Фенікс, 2009. - С. 23-81.

47. Калина М. Нормативно-правове регулювання державної євроінтеграційної політики України: сучасний стан та пропозиції

удосконалення / М. Калина // Вісник НАДУ при Президентіві України. - 2008. - № 1. - С. 163-170.

48. Калина М. Особливості євроінтеграційної політики України / М. Калина // Вісник НАДУ при Президентіві України. - 2004. - № 2. - С. 125-132.

49. Кудряченко А. Європейський вибір України: досягнення, виклики та перспективи / А. Кудряченко // Віче. – 2009. – № 16. – С. 2–4.

50. Куліковська Л. С. Вплив політики держав – членів ЄС – на процес європейської інтеграції України / Л. С. Куліковська, І. Л. Цимбалюк // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали 7 Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 14–15 жовт. 2010 р. / М-во освіти і науки України [та ін.]; [за ред. В. Й. Лажніка, С. В. Федонюка]. – Луцьк, 2010. – С. 65–67.

51. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. В. Кордон; М-во освіти і науки України. – 2-е вид. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 172 с.

52. Моца А. А., Белов Д. М., Бисага Ю. М. Теоретико-правові засади європейської інтеграції України: монографія / А. А. Моца, Д. М. Белов., Ю. М. Бисага. – Ужгород: Поліграф-Центр «Ліра», 2015. – 280 с.

53. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. - Дрогобич: Відродження, 2004. - 488 с.

54. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі / С. В. Андрущенко (Гринько). - К.: Логос, 2005. - 288 с.

55. Мальський М. Стратегічні зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні вектори України у системі світових інтеграційних процесів / М. Мальський, А. Пехник // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Міжнародні відносини. - 2008. - Вип. 25. - С. 3-8.

56. Миколюк А. В. Концептуальні засади євроінтеграційної політики України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Миколюк А. В.; М-

во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.

57. Муравйов В. І. Правові аспекти європейської інтеграції для України / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович // Актуальні проблеми міжнар. відносин. - 2007. - Вип. 71. Ч. 1. - С. 46-56.

58. Моренчук А. А. Соціально-культурні передумови інтеграції України до ЄС / А. А. Моренчук // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали 7 Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 14-15 жовт. 2010 р. / М-во освіти і науки України [та ін.]; [за ред. В. Й. Лажніка, С. В. Федонюка]. - Луцьк, 2010. - С. 56-58.

59. Малик Я. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства // Науковий вісник «Демократичне врядування». - 2013. - Вип. 11. - С. 10-16.

60. Маштомір Х., Леськів С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа розбудови громадянського суспільства / Х. Маштомір, С. Леськів // Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 6. - С. 163-166.

61. Немиря Г. Євроінтеграція : [План дій Україна - ЄС] / Г. Немиря // Новий економіст України. - 2008. - № 12. - С. 6-8.

62. Назаренко М. О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України: дис. ... к. наук з держ. упр.: 25.00.02 / М. О. Назаренко. – Національна академія державного управління при Президентові України, Одеський регіональний інститут державного управління. – Одеса: [б.в.], 2014. – 238 с.

63. Перепелиця Г.М. Східне партнерство і асоціація: можливості та обмеження євроінтеграційної політики України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 97 (2). – С. 7–11

64. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн: монографія / Р. А. Петров. – К. : Істина, 2012. – 384 с.

65. Порядок денний асоціації Україна – ЄС як частина підготовки Угоди про асоціацію. Результати громадського моніторингу у 2010-2011

роках / Укр. незалеж. центр політ. дослідж.: за заг. ред. Ю. Тищенко. – К.: Агентство «Україна», 2012. – 108 с.

66. Рижков М. М. Стратегія європейської інтеграції України в контексті реалізації спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС / М. М. Рижков, О. Петухова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. пр.] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; редкол.: Губерський Л. В. [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 76, Ч 2. – С. 3–8.

67. Руденко О. М. Інтеграція європейська України: Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. - К. : НАДУ, - 2010. - 820 с.

68. Смирнова К. Європейська інтеграція України: актуальні питання / К. Смирнова // Право України. – 2011. – № 5. – С. 148–152.

69. Стоян В. І. Проблеми європейської інтеграції України / В. І. Стоян // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., (2007 ; Луцьк) / М-во освіти і науки України, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Генеральне консульство Республіки Польща в м. Луцьк. – Луцьк, 2007. – С. 127–128.

70. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Сюр. – К., 2006. – 181 с.

71. Сльозко О. Європейський вибір України в контексті інтеграції в ЄС / О. Сльозко // Україна у світовому економічному просторі / Інст. економіки упр. та госп. права. - К.: Таксон. - 2008. - С. 63-81.

72. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології : монографія / К. О. Трихліб. – Х.: Право, 2015. – 224 с.

73. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. Монографія / І. Я. Тодоров. - Донецьк: ДонНУ, 2006. - 268 с.

74. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За редакцією д.і.н., професора А. І. Кудряченка. - К.: Фенікс, 2011. - 632 с.

75. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: монографія / кер. авт. кол. і науковий редактор д. і. н., проф. А. І. Кудряченко. - К.: Фенікс, 2014. - 444 с.

76. Ухач В. З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій) / В. З. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2012. – 378 с.

77. Філіпенко Д. Євроінтеграційні оцінки, прагнення та очікування європейської спільноти: перспективи для України / Д. Філіпенко, О. Оверчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. - 2006. - Ч. 2. - С. 200-206.

78. Чужиков В. Моделі європейської інтеграції або Навіщо Україні ЄС? / В. Чужиков // Віче. – 2009. – № 16. – С. 8–10.

79. Швенда О. Сучасні пріоритети та перспективи розвитку євроінтеграційного процесу України на новому етапі державотворення / О. Швенда // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2007. – № 4. – С. 253–260.

80. Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Х. С. Якименко. - Х., 2009. - 229 с.

81. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз / І. В. Яковюк. – Х.: Право, 2013. – 760 с.

82. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми теорії і практики / І.

В. Яковюк // Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. - Х. : Оберіг, 2012. - С. 5-47.

Інтернет-ресурси

83. Асоціація з ЄС: як Україна виконує умови для підписання Угоди. Громадський моніторинг виконання умов підписання Угоди про асоціацію України з ЄС // Civic monitoring of benchmarks implementation for signing EU-Ukraine Association Agreement. - 2013. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eu-ua.blogspot.com/>.

84. Беляєв О. О. Основні принципи формування і реалізації економічної політики. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10561127/ekonomika/osnovni_printsipi_formuvannya_realizatsiyi_ekonomichnoyi_politiki.

85. Бондаренко В. Д., Ващук Ф. Г., Артёмов І. В., Буцко Ю. В., Вітер Д. В., Загайнова Л. І., Казакевич Г. М., Руденко О. М. Державне управління в умовах Європейської та Євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3700>.

86. Бочан М. І. Європейська інтеграція України: правові засоби / М. І. Бочан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/16966/1/Магістерська%20Бочан%20М.%20І.\(стаціонар\).pdf](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/16966/1/Магістерська%20Бочан%20М.%20І.(стаціонар).pdf).

87. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stand-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350.

88. Гомонай В.В. Зближення законодавства України з правовою системою Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/228-konst-pravo/3497-2010-01-22>.

89. Гончаренко О. М. Проблеми та перспективи Європейської інтеграції України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>.

90. Дем'яненко М. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: стан та перспективи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2017/rez7.pdf>.

91. Евросредиземноморское соглашение между ЕС и Израилем. // Московская Государственная Юридическая Академия. Кафедра права Европейского Союза, Центр права Европейского Союза. / Комментарий и перевод к.ю.н., доц. Калиниченко П.А. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/ema_israel.htm.

92. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/Content/Download/tasks-performance-status/AA_impl_report_02_2015_GOEI.pdf.

93. Козирева О. В. Аналіз симетричності угоди про Асоціацію України з ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: periodicals.karazin.ua/irtb/article/download/6610/6110.

94. Міфи про Угоду про асоціацію – аналіз фактів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/myths_aa_uk.pdf.

95. Назаренко М. О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oridu.odessa.ua/8/4/doc/dis%20Naz.pdf>.

96. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроантлантичну інтеграцію. Навчальний посібник-хрестоматія. Ч. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3704>.

97. Сабан М.В. Переваги і недоліки інтеграції України до ЄС. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67697.doc.htm.

98. Осадча Н. В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evd/2011_3/14.pdf.

99. Петров Р., Головка-Гавришева О., Кузьо М., Черніков Д. Інституційне та правове забезпечення інтеграції України: виклики та завдання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/europrav2015.pdf>.

100. Пономаренко Є. В. Стан та перспективи удосконалення нормативно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів органами виконавчої влади. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3715/%AA>.

101. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології: монографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/792/1-21.pdf](http://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/792/1-21.pdf).

102. Угода про Асоціацію Україна-ЄС набула чинності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2296693-ugoda-pro-asociaciu-ukrainaes-nabula-cinnosti.html>.

103. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

104. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (анотація основних розділів Угоди). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/europeanintegration/ua-euassociation>.

105/ Угода про Асоціацію між ЄС та Україною «Короткий посібник з Угоди про Асоціацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf.